

SVENSKA LANDSMÅL OCH SVENSKT FOLKLIV

Tidskrift för talspråksforskning,
folkloristik och kulturhistoria

Redigerad av Fredrik Skott
och Mathias Strandberg

2016

Särtryck ur årgång 139

Utgiven av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur
i samarbete med Institutet för språk och folkminnen

SWEDISH DIALECTS AND FOLK TRADITIONS

Journal of dialectology, sociolinguistics,
folklore research and cultural history

Founded in 1878 by J. A. Lundell

Published by

THE ROYAL GUSTAVUS ADOLPHUS ACADEMY FOR SWEDISH FOLK CULTURE,
UPPSALA

in collaboration with

THE INSTITUTE FOR LANGUAGE AND FOLKLORE

Editors:

FREDRIK SKOTT and MATHIAS STRANDBERG

Editorial board:

*Coppélie Cocq, Lars-Erik Edlund, Lennart Elmevik, Charlotte Hagström,
Anna-Malin Karlsson, Bengt af Klintberg, Lars-Gunnar Larsson, Göran
Malmstedt, Susanne Nylund Skog, Tomas Riad, Camilla Wide, Susanne
Österlund-Pötzsch.*

2016

Volume 139

Distributed by Eddy.se

SVENSKA LANDSMÅL OCH SVENSKT FOLKLIV

Tidskrift för talspråksforskning, folkloristik
och kulturhistoria

Grundad 1878 av J. A. Lundell

Utgiven av

KUNGL. GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN FÖR SVENSK FOLKKULTUR, UPPSALA

i samarbete med

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN

Redaktörer:

FREDRIK SKOTT och MATHIAS STRANDBERG

Redaktionsråd:

*Coppélie Cocq, Lars-Erik Edlund, Lennart Elmevik, Charlotte Hagström,
Anna-Malin Karlsson, Bengt af Klintberg, Lars-Gunnar Larsson, Göran
Malmstedt, Susanne Nylund Skog, Tomas Riad, Camilla Wide, Susanne
Österlund-Pötzsch.*

2016

Årgång 139

Distribueras av Eddy.se

Årgång 139. H. 342 från början

Samtliga forskningsartiklar som publiceras i tidskriften har genomgått anonymiserad kollegial granskning av minst två granskare.

© Författarna och Kungl. Gustav Adolfs Akademien

Sättning: John Wilkinson, Textgruppen i Uppsala AB

Omslag: Mathias Strandberg

Distribution:

eddy.se ab

e-post: order@bokorder.se

Box 1310, 621 24 Visby. Telefon 0498-25 39 00

<http://kgaa.bokorder.se>

ISSN 0347-1837

Printed in Sweden by RK tryck, 2017

Innehåll

Förord	7	
JOHN HELGANDER, Älvdalska – språk eller dialekt? Perspektiv på debatterad fråga	9	
BLANKA HENRIKSSON, En lock från det förgångna. Hårartefakter och rituella praktiker	49	
ADAM HORN AF ÅMINNE, Verbal kongruensböjning i sydvästsvenska dialekter	73	
BENGT AF KLINTBERG, Den döda modern – en ovanlig nordisk bindformel	91	
LENA MARANDER-EKLUND, »Jag glömmer aldrig åskvädret 1960 tror jag det var» – ovädersberättelser	103	
PIA KARLSSON MINGANTI and INGVAR SVANBERG, Märta Hedlund (1913–1944): An Early Scholar in Swedish Ethnology	119	
JENNY NILSSON, CATRIN NORRBY, JAN LINDSTRÖM och CAMILLA WIDE, Hälsningsfrasers sociala värde i sverigesvenskt och finlands-svenskt talspråk	137	
ULRIKA WOLF-KNUTS, På julklappsuppköp. Om användningen av svenska och finska i vardagslivet	169	
LARS-ERIK EDLUND & al., Aktuell litteratur om svenska dialekter	191	
Meddelanden och aktstycken		
HANS JONSSON, <i>Ro</i> 'råegg', <i>vrå</i> 'hörn' och <i>ro</i> 'höft'	209	
MATS RYDÉN, Johannes Franckenius och de svenska floranamnen. Några anteckningar	212	
Sven B. Ek 1931–2016. Minnesord av Kerstin Gunnemark och Annika Nordström		219
Lars Huldén 1926–2016. Minnesord av Peter Slotte	221	
Jan-Öjvind Svahn 1925–2016. Minnesord av Gun Herranen	227	
Litteratur		
Björn Bihl, <i>Med stänk av dialekt. Dialektala och andra stilistiska drag i Frödings riksspråkliga dikter</i> . Rec. av Gerd Eklund	229	
<i>The Folkloresque. Reframing Folklore in a Popular World</i> . Red. Michael Dylan Foster & Jeffrey A. Tolbert. Rec. av Tommy Kuusela	231	

Jan Garnert, <i>Ut ur mörkret. Ljusets och belysningens kulturhistoria.</i> Rec. av Susanna Rolfsdotter Eliasson	235
Karin Gustavsson, <i>Expeditioner i det förflutna. Etnologiska fält- arbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början.</i> Rec. av Bo Lönnqvist	236
Charlotte Hyltén-Cavallius & Fredrik Sandberg, <i>Älskade museum. Svenska kulturhistoriska museer som kulturskapare och sam- hällsbyggare.</i> Rec. av Klas Grinell	238
<i>Inspärrad. Röster från intagna på sinnessjukhus, fängelser och andra anstalter 1850–1992.</i> Red. Roddy Nilsson & Maria Vallström. Rec. av Agneta Lilja	240
Anne-Marie Ivars, <i>Dialekter och småstadsspråk.</i> Rec. av Helge Sandøy	243
Bengt af Klintberg, <i>Kvinnan som inte ville ha barn. Sagotypen ATU 755, »Sin and Grace», i muntlig tradition och litterära verk.</i> Rec. av Alf Arvidsson	248
Lena Kättström Höök, <i>Lucia i nytt ljus.</i> Rec. av Eva Knuts	251
Therese Leinonen, <i>Talet lever! Fyra studier i svenskt talspråk i Finland.</i> Rec. av Lena Wenner	253
Kalle Lind, <i>Skånsk-svensk ordbok från abekatt till övanpo.</i> Rec. av Mathias Strandberg	254
Helena Palmén, <i>Identitet i samspråk. Kodväxling till standard- varietet som risk och resurs i östnyländska samtal.</i> Rec. av Lars-Gunnar Andersson	257
Owe Ronström, <i>Öar och öighet. Introduktion till östudier.</i> Rec. av Susanne Österlund-Pöttsch	260
<i>Sensitive Objects. Affect and Material Culture.</i> Red. Jonas Fryk- man & Maja Povrzanović-Frykman. Rec. av Kerstin Gunne- mark	262
Karin Strand, <i>Brott, tiggeri och brännvinets fördärv. Studier i socialt orienterade visor i skillingtryck.</i> Rec. av Annika Nordström	264
<i>Studies in Övdalian Morphology and Syntax. New Research on a lesser-known Scandinavian Language.</i> Red. Kristine Bent- zen, Henrik Rosenkvist och Janne Bondi Johannessen. Rec. av David Håkansson	267
Anders Widbäck, <i>Ordspråk i bruk. Användning av ordspråk i dramadialog.</i> Rec. av Daniel Andersson	269

Litteratur

Björn Bihl, Med stänk av dialekt. Dialektala och andra stilistiska drag i Frödings riksspråkliga dikter. Uppsala 2016. 250 s. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 141.) ISSN 0065-0897, ISBN 978-91-87403-18-7.

Denna lingvistiska undersökning behandlar framför allt Frödings bruk av dialektala drag i hans riksspråkliga dikter, *dialekt i litteratur*, inte hans *dialektlitteratur*, dikter som genomgående är skrivna på dialekt. Dikter i följande diktsamlingar har analyserats: *Guitarr och dragharmonika* 1891, *Nya dikter* 1894, *Stänk och flikar* 1896, *Nytt och gammalt* 1897, *Gralstänk* 1898 och *Efterskörd* 1910. Bihl använder sig av den upplaga som återges i *Samlade skrifter av Gustav Fröding* som gavs ut av Ruben G:son Berg under åren 1917–1922.

Bihl har tre syften med sin undersökning. Det första är att fastställa den formella sidan av Frödings dialektbruk i riksspråkliga dikter, vilket innebär »aspekter som riksspråklig och dialektal (värmländsk) avgränsning, äkthet, täthet, geografisk spridning». I detta ligger också »en ambition att se om Fröding på vägen till färdig dikt gjort några ändringar vad gäller de dialektala dragen i sina riksspråkliga dikter, vad han i så fall ändrat, i vilken utsträckning och varför». Fröding reviderade sina dikter vid flera tillfällen, och åren 1902 och 1910 gjorde han en kritisk genomgång av merparten av sin lyriska produktion. Med färdig dikt avses publiceringen i Ruben G:son Bergs utgåva, där även Frödings ändringar, kommentarer och dateringar för dessa återfinns. Bihls andra syfte är att »undersöka kontexten för de dialektala dragen, för att avgöra den dialektala statusen hos dessa». Det tredje syftet är att se vilken effekt det nu nämnda har på stilfunktionen.

Det största problemet torde vara avgränsningen mellan dialekt och riksspråk, vilket är grunden för undersökningen. Karl-Hampus Dahlstedts lingvistiska kriterier för talspråksvarieteterna lokal dialekt, utjämnad dialekt, regionalt riksspråk och neutralt riksspråk (Dahlstedt 1978) överförs av Bihl till skrivet språk. Det neutrala riksspråket har han delat upp i talspråkligt riksspråk och skriftspråkligt riksspråk. Denna uppdelning görs eftersom det neutrala riksspråket i skrift har både talspråkliga och skriftspråkliga former (t.ex. *nån* resp. *någon*). Dessutom är det ett kontinuum från lokal dialekt till neutralt riksspråk. Detta innebär att ett dialektdrag ibland kan överlappa ett riksspråkligt, särskilt om detta senare är en talspråklig form samtidigt som den skulle kunna vara skriftspråklig. Bihl väljer att se detta som en form av kodväxling och med Jarmo Lainio (2013) som ett uttryck för en »sammanhållen tvåspråkig kod». Bihl ger alltså här dialektbegreppet en förhållandevis vid definition, vilket nog är klokt för denna typ av undersökning. Kravet på språklig äkthet innebär dock att vissa ord och uttryck sorteras och analyseras för sig, t.ex. ord som Fröding själv hittat på för att efterlikna dialekt, hyperkonstruktioner, hybrider och liknande. Med hybrid avser Bihl en blandning av dialekt och riksspråk, d.v.s. ord med en dialektal stam och en riksspråklig ändelse, (t.ex. *smudiga* i stället för *snudia*), något som Fröding ofta skapade.

Till hjälp för att kunna avgränsa de dialektala dragen från riksspråket använder Bihl SAOL 1889, som var riksligare under den tid Fröding publicerade sina dikter. För att avgöra om det är ett dialektalt drag använder Bihl *Värmländsk ordbok* (2008)

av Knut Warmland och den kompletterar han med Gottfrid Kallstenius *Översikt av Värmlands svenska dialekter* (1927) och *Dialektala drag i Frödings riksspråkliga dikning* (1989). Utöver dessa utnyttjas även SAOB, Rietz' *Svenskt dialekt-lexikon* (1867) och *Svensk uttals-ordbok* (1889) av Lyttkens & Wulff. Vissa efterforskningar har skett i dialektsamlingarna på Institutet för språk och folkminnen.

Som en följd av de delvis flytande gränserna mellan riksspråk och dialekt och tanken om riksspråket och dialekten som uttryck för en sammanhållen tvåspråkig kod uppstår ibland problem med avgränsningen. Enligt Bihl kan då en hjälp vara att se om ett drag är iögonfallande eller inte enl. s.k. *salient* resp. *non-salient features* (Trudgill 1986). Bihl diskuterar också en del andra klargörande kriterier som kontexten, ämnesvalet, placeringen av dikten inom samlingen, stilfunktionen, det metriskas sammanhanget och framställningssättet, d.v.s. direkt anföring eller berättande text. Det föreligger en större dialektal sannolikhet i direkt anföring än i berättande text. Tydliggörande är också om Fröding i anslutning till en dikt meddelat något som skulle kunna tyda på en eventuell dialektal ambition. Bihl diskuterar även andra kriterier än de här nu nämnda. Ibland föreligger problem även med avgränsningen mellan dialekt och arkaism. Vägledande kan då vara det sammanhang som dikten är skriven i.

Ett viktigt syfte med att skriva på dialekt är att ge texten en djupare autenticitet och att ge den en speciell stilfunktion. Bihl tar fasta på Dahlstedts tre olika stilfunktioner, den autentisk-realistiska, den komisk-humoristiska och den arkaiskhögtidliga (Dahlstedt 1959). Ofta kombineras två av dessa, någon gång alla tre. Vanligt är att Fröding lyfter fram både den autentisk-realistiska och den komisk-humoristiska stilfunktionen genom att de riksspråkliga dikterna får en viss dialektal färgning.

Fröding föddes 1860 i Alsters socken öster om Karlstad. Han dog 1911 i Stockholm. Enligt muntliga källor ansågs han kunna traktens mål, vilket hör till det sydvärmländska dialektområdet. I uppsatsen »Den värmländska dialekten i Frödings 'Räggler å paschaser'» från 1958 visar Lennart Elmevik på tre huvudområden där Fröding uppehållit sig. Det första är det sydvärmländska området med Alsterdalen, Kristinehamn och Karlstad, det andra är Jösse härad och då främst socknarna Mangskog och Brunskog, och det tredje är Fryksdalen, framför allt den södra delen som motsvarar Sunne socken. Elmevik visar att Fröding inte behärskade de dialekter som talar längre norrut. Han konstaterar att Frödings språk i *Räggler å paschaser* är »en sorts litterär värmländska utan djupare rötter i det verkliga allmogespråket och utan fast förankring i någon bestämd dialekt». Enligt Bihl var Fröding medveten om att han blandade olika värmländska dialekter. Men som Elmevik visat var han okunnig om hur han gjorde det.

Förutom ovan nämnda aspekter innehåller bokens inledning också avsnitt om den moderna dialektdiktningens framväxt, dialektlitteratur och dialekt i litteratur, fiktiv muntlighet, problem med att skriva på dialekt, kvasispråkliga former, stilistisk effekt och en allmän karaktäristik av Frödings språk och stil.

Genomgången av dikterna har strukturerats på följande sätt. Avdelning A. Helanalyser (28 st.) består av hela dikter, som innehåller minst tre dialektala drag, vilka förekommer för första gången i arbetet. Varje diktanalys består av tre avsnitt: diktens innehåll och form, dialektala drag och sammanfattande reflektion. Avdelning B. Delanalyser (4 st.) innehåller dikter med ett eller två dialektala drag, som inte behandlats i tidigare genomgång. Även här presenteras hela dikter, men varje diktanalys består endast av en språklig kommentar. I avdelningen C. Problemfall (16 st.) presenteras bara en eller några strofer av en dikt. Analysen för varje strof är enbart språklig, men hela avdelningen avslutas med en sammanfattande reflek-

tion. Denna systematiska och ingående analys av dikterna, som grundar sig på de kriterier som Bihl redogör för inledningsvis, omfattar 177 av bokens totala sidantal på 250.

Bihl avslutar undersökningen med en diskussion bl.a. av det dialektala ordförrådet. Han tar åter upp svårigheten med att avgränsa mellan dialekt och riksspråk och i synnerhet om ett ord eller uttryck kan vara både dialekt och riksspråk. Enligt Bihl kan dialektala drag i den tredje avdelningen med problemfall fastställas med hjälp av formella kriterier, men de fungerar inte som dialektala stilmarkörer i sin kontext och räknas alltså inte som dialekt. Ett exempel på detta är »kny och knätt» med ung. betydelse 'svagt ljud och knyst' i dikten »En morgondröm III». Detta uttryck är diktens enda möjliga dialektdrag, men den har inte dialektal status i denna dikt.

Olika aspekter av slutresultatet visas i fyra tabeller. I den första av dessa framgår den dialektala tätheten per dikt, dvs. en kombination av dialektal kvantitet och kvalitet. Med det förra avser Bihl antalet dialektala drag, som anges både totalt och procentuellt. Med det senare åsyftas antalet olika drag. Även antalet hybrider och Frödings egna ändringar till eller från dialekt redovisas. Som exempel kan nämnas resultatet för de 16 undersökta dikterna i *Guitarr och dragharmonika*. Det totala antalet dialektala drag är 172, vilket utgör 6 % av det totala antalet ord. Antalet olika dialektala drag är 106. Det förekommer 16 hybrider och Fröding har själv genomfört 13 strykningar av dialektala drag.

Nästa tabell visar den dialektala förekomsten i relation till framställningssättet, dvs. direkt anföring eller berättande text, och i relation till metriska förhållanden, dvs. metrisk passning och rimställning. Allt detta är sådant som kan påverka det dialektala inslaget. Den tredje tabellen redovisar fördelningen av de dialektala dragen på ordklass resp. fraser och grammatisk konstruktion. Den sista tabellen visar relationen till resp. dikt av enkla och kombinerade stilfunktioner. De enkla är då den komisk-humoristiska, den autentisk-realistiska och den högtidlig-arkaiska jämte fyra olika kombinationer av dessa. Samtliga redovisningar i de fyra tabellerna följs av en resultatanalys. Boken innehåller tio dialektkartor och sju tabeller.

Bihl genomför en grundlig undersökning av dialektala och andra stilistiska drag i Frödings riksspråkliga dikter. Den har flera infallsvinklar och ger ett fint och välkommet bidrag till Frödingforskningen.

Gerd Eklund

The Folkloresque. Reframing Folklore in a Popular World. Red. Michael Dylan Foster & Jeffrey A. Tolbert. Logan 2016. 265 s. ISBN 978-1-60732-417-1.

Under flera år undervisade jag på en kurs i religionshistoria där jag försökte illustrera och visa hur myter, sägner och sagor fortlever och har en innebörd i allt från dataspel, rollspel, reklamannonser och serietidningar till romaner och filmer. Trots att jag visade klipp ur Ghibli- och superhjältefilmer, visade trailers för Trolljegeren och Jordskott och illustrerade med citat ur Tolkien och Harry Potter, samt med bilder från internetsidor och tv-spel som *Skyrim* och *Pokémon*, var det ändå svårt att ringa in det ämne jag valt att presentera. Det var lätt att peka på gamla och kända motiv och hur kända berättelsemönster upprepas gång på gång. Studenterna uppskattade föreläsningarna, men den äldre generationen vid avdelningen tyckte nog att det jag gjorde var trams; kanske för att de inte förstod sig på materialet som inte upplevdes

vara tillräckligt seriöst: det var »popforskning». Vad jag egentligen saknade för att på bästa sätt förklara ämnets bredd var ett teoretiskt ramverk. Ett sådant ramverk är precis vad som erbjuds av antologin *The Folkloresque. Reframing Folklore in a Popular World*.

I inledningen skriver en av antologins redaktörer, Michael Dylan Foster, att han under 2005 blev ombedd att hålla ett föredrag om den japanska animerade filmen *Spirited Away* (2001), redigerad av Hayao Miyazaki. Att han blev tillfrågad är naturligt då han är en av västvärldens främsta kännare av japansk folklore, särskilt av yokai, d.v.s. monster och övernaturliga väsen. Dylan Foster skriver att han tyckte att det var svårt att skriva föreläsningen. I filmen fanns fullt av hänvisningar till olika väsen, gudar, demoner, magi, förvandlingar och ritualer, vilka alla ser ut att vara hämtade direkt ur gamla narrativ och trosföreställningar. Men var det stoffet verkligen sådant som forskare benämnt *folklore*? Filmen i sig har låtit sig inspireras av både västerländsk och österländsk folklore, men det framförs genom vaga antydningar (*fuzzy allusions*). Filmen i sig bygger inte på eller återberättar en traditionell historia; underlaget är inte heller helt fiktivt och de allusioner som görs är inte skapade ur intet. För att förklara denna »känsla av folklore» i populärkulturella produkter framfördes idén om *folkloresque* (det folkloreska). Ordet har använts tidigare, men enligt inledningen har det aldrig använts på ett systematiskt sätt eller som ett koncept. Dylan Foster beskriver i sammandrag vad det är: »the folkloresque is popular culture's own (emic) perception and performance of folklore. That is, it refers to creative, often commercial products or texts (e.g. films, graphic novels, video games) that give the impression to the consumer (viewer, reader, listener, player) that they derive directly from existing folkloric traditions» (s. 5).

Boken rymmer en samling artiklar av folklorister och forskare från andra discipliner. Totalt rör det sig om elva bidrag fördelade i tre sektioner, vilka motsvarar olika perspektiv som kan användas för att förklara det folkloreska. Tidiga utkast till flera av bidragen presenterades under ett årsmöte för American Folklore Society i Santa Fe, New Mexico, 2014. Utöver bidragen finns en övergripande introduktionstext av Michael Dylan Foster och tre texter som inleder respektive sektion av Jeffrey A. Tolbert. En röd tråd som löper genom de olika bidragen är hur (kommersiella) aktörer inom populärkulturen skapar någonting vars ändamål och innebörd ser ut att vara »äkta» folklore, samt att denna process avslöjar hur allmänheten tenderar att tänka om folklore. Tidigare har folklorister använt termer som *fakelore*, *folklorism* eller *folklorismus* för att beskriva den här typen av material. Bidragen i boken gör något annat; de menar att materialet är förtjänt att studeras som en seriös kulturytring. Därför kan det både betraktas som (och faktiskt övergå till) vad som annars betraktas som »äkta» folklore. Historiken och kontroversen kring *fakelore*, ett begrepp som lanserades av Richard Dorson år 1950, är allmänt bekant. Just frågan om autenticitet och auktoritet blev därmed centrala frågor inom folkloristiken. Dorsons polemiska hållning riktades mot saluföringen och användandet av folklore i kommersiella syften, alltså mot det vi idag kallar populärkultur: bästsäljande böcker, filmer, sociala medier, spel, reklam och serietidningar etc. På sätt och vis var detta en elitistisk hållning, där en akademiskt utbildad folklorist ansåg sig äga de rätta kvalifikationerna för att avgöra vad som var äkta eller falskt. Eftersom en folklorist studerar folket, då är det väl också angeläget att studera vad folket anser vara folklore, oavsett hur en folklorist väljer att kategorisera det. När det gäller just populärkulturens olika uttryck är inte frågan om en »genuin» källa, eller en »ursprunglig» (muntlig) version, avgörande. Det är betydelsefullt att faktiskt ta fasta på sådant som *upplevs* som folklore, oavsett om det är en uppdiktad saga av författare som J. K. Rowling, H. C. Andersen och J. R. R. Tolkien, animerade troll i ett tv-spel, eller filmer av exempel-

vis Walt Disney (som Snövit eller Maleficent). Produkterna (och allt som medföljer dem) må vara drivna av kommersiella intressen, men förmår i vilket fall som helst söka sig in i en folklig föreställningsvärld och upplevs där som folklöre. Ett exempel som åberopas är synnerligen intressant: en handgjord kylskåpsmagnet köpt i Arizona i form av hopi-folkets traditionella lerkrukor. Spelar det då roll att det i en traditionell hopi-kultur inte fanns några kylskåp, och spelar det roll om magneten är handgjord och köpt i Arizona eller om den är massproducerad i Kina? Det är just denna känsla av folklöre som betecknas *folkloresque* i antologin. Vad det är kan förklaras genom tre sammanlänkade meningar:

(1) that an item (or element of an item) is in the 'style' of folklore; (2) that it is connected to something beyond/before itself, to some tradition or folkloric source existing outside the popular culture context; and (3) that the product itself is potentially of folkloric value, connected in some way with the processes of folklore and transmission (s. 5 f.)

Dylan Foster menar att det naturligtvis är möjligt att argumentera för att begreppet inte är något annat än ett försök att omdefiniera termen *faklore*, men vidhåller att: »the very act of relabeling asserts that these products, and the processes associated with them, are as culturally revealing and valuable as 'genuine' folklore». En sådan omvärdering av vårt källmaterial är av stort värde; det finns ingen anledning att förbise interaktionen mellan kommersiella produkter och allmänheten. Inledningen, som avslutas med ett »folkloreskt manifest», är avsedd för att presentera en kort forskningshistorisk översikt av förhållandet mellan folklöre och populärkultur, samt inspirera folklorister till att närma sig det svärfångade populärkulturella stoffet med nya verktyg.

Bokens bidrag är fördelade i tre större sektioner: »Intergration», »Portrayal» och »Parody». Integration innebär hur väl den populärkulturella produkten integrerar med eller väver samman folkloristiska motiv och former på ett sätt som gör att produkten ser ut att vara direkt inspirerad av en eller flera specifika traditioner. Det kan vara användandet av välkända motiv, men dessa omformas och blir därmed till en del av den populärkulturella produkten. Ett gott exempel är nutida zombie- och vampyrfilmer; de bygger delvis på väsen ur folkloren men har egentligen väldigt lite med gamla traditioner att göra. Andra exempel är Harry Potter, Lord of the Rings, H. C. Andersen, eller för den delen *Ronja Rövardotter* av Astrid Lindgren och den svenska tv-serien *Jordskott*. Till denna sektion har fyra bidrag lämnats. Det första är Michael Dylan Fosters »The Folkloresque Circle. Toward a Theory of Fuzzy Allusion» vilket är baserat på den föreläsning som nämndes ovan, d.v.s. det folkloreska i filmer från Studio Ghibli. Det andra bidraget är Timothy H. Evans »Folklore, Intertextuality, and the Folkloresque in the Works of Neil Gaiman» vilket utforskar Neil Gaimans romaner och serier. Gaiman är en författare som använder sig av välkända folkloristiska motiv och bygger en del av sina framställningar på texter av forskare som Richard Dorson och Benjamin Botkin. Det tredje bidraget i första sektionen är Paul Mannings »Pixies' Progress. How the Pixie Became Part of the Nineteenth-Century Fairy Mythology». Manning beskriver hur lokalt förankrad folklöre, i det här fallet från Devonshire och Cornwall, används av författaren Anna Eliza Bray vilket i hennes böcker inramas som en del av en större nationell tro på feer (fairies) vilket var ett populärt litterärt tema i det viktoriaiska England, och att det genom hennes böcker kunde få en politisk betydelse. Det sista bidraget i sektionen är Daniel Perettis »Comics as Folklore». I artikeln beskriver Peretti hur författare till serier om Stålmannen använder sig av kända motiv och vidare hur en övergång sker från ett populärkulturellt fenomen till en mer konventionell folkloremiljö där fans använder sig av Stålmannen i olika typer av narrativ, skämt, dräkter, tatueringar och så vidare.

Den andra sektionens tema är porträttering, d.v.s. allmänhetens uppfattning av folklore inom populärkulturen. Från detta betraktelsesätt är det bilden av folkloristen som granskas, alltså hur denne (och ämnet folklore) porträtteras inom populärkulturen. Det kan ske genom tv-program som *Supernatural* eller *MythBusters*, eller i tv-spel som *Folklore* och *Fatal Frame*. Ofta föreställs folkloristen och folklore inom populärkulturen som något ambivalent, mystiskt eller något som hör till det förflutna. Folkloristen är där sällan en expert på nutida fenomen, utan föreställs som en sorts motsvarighet till ett slags orakel med kännedom om det ockulta och mystiska. Till denna sektion har tre bidrag lämnats. Jeffrey A. Tolbert undersöker i »A Deadly Discipline. Folklore, Folklorists, and the Occult in *Fatal Frame*» hur folklore uppfattas och beskrivs (t.ex. genom karaktärer som tituleras folklorister) i en populär japanskt serie av tv-spel med skräcktema och hur detta speglar populärkulturens uppfattning om folklorister som tolkar av esoterisk kunskap. Nästa bidrag är Chad Buterbaughs »They Say Éamon Kelly Was Ireland's Greatest Storyteller». Buterbaugh visar hur den irländska skådespelaren Éamon Kelly i rollen som »The Storyteller» anpassade sitt framförande för att motsvara och bygga vidare på allmänhetens förväntningar på hans rollfigur. Det tredje och sista bidraget i sektionen är Carlea Holl-Jensens & Jeffrey A. Tolberts »New-Minted from the Brothers Grimm. Folklore's Purpose and the Folkloresque in *The Tales of Beedle the Bard*». I artikeln undersöks dels den samling av fiktiva folksagor som förekommer i böckerna om Harry Potter, dels den analys av sagorna som görs i böckerna av kända trollkarlar som därmed imiterar verkliga kommentarer av folksagosamlingar.

Den tredje sektionens tema är parodi. Det syftar inte enbart på det humoristiska, utan det kan också vara fråga om en medveten pastisch eller en imitation av folklore. Till detta avsnitt har fyra bidrag lämnats. Det första undersöker skämt som uppstått efter en ökad sexskandal, Trevor J. Blanks »Giving the 'Big Ten' a Whole New Meaning. Tasteless Humor and the Response to the Penn State Sexual Abuse Scandal». Den andra artikeln av Greg Kelley, »The Joke's on Us. An Analysis of Meta-humor», undersöker skämt om skämt, d.v.s. skämt som bygger på en förförståelse av vad som anses vara roligt där en referens till ett skämt kan vara själva skämtet. Bill Ellis beskriver i »The Fairy-telling Craft of Princess Tutu. Metacommentary and the Folkloresque» hur karaktärer i en populär anime-serie (tecknad japansk film) blir medvetna om sin existens i en metaberrättelse och därmed hur de försöker förändra och påverka berättelsens förväntade utgång. Han kallar denna typ av process för »fairy-telling». Det sista bidraget är Gregory Schrempps »Science and the Monsterological Imagination. Folkloristic Musings on David Toomey's *Weird Life*». Schrempp visar att en del populärvetenskapliga författare som ironiserat över och försökt motbevisa en traditionell beskrivning av monster i själva verket skapar egna mytologiska narrativ, där samma konventioner som de gör anspråk på att motbevisa används för att förklara okända livsformer.

Antologins syfte är att utmana genrer och forskningsdisciplinära gränser för att uppmuntra till nya tolkningar och perspektiv av samspelet mellan folklore, populärkultur, litteratur, film och vår tids mediekultur. Något den i stort sett lyckas väldigt bra med, även om inte alla bidrag känns lika relevanta eller nytänkande. Det är en mycket välskrivna antologi om ett angeläget ämne som ger fina verktyg för att närma sig det som benämns det folkloreska. Många av de idéer och förslag som framförs är inget nytt, forskningen om populärkultur från folkloristiska perspektiv är inte så tröstlös som boken stundom ger uttryck för, men att på det här sättet samla och försöka konstruera ett teoretiskt ramverk kring populärkulturella yttringar och dess förhållanden till folklore (inte minst genom filter som integrering, porträttering, parodi) är däremot mycket värdefullt. Den inspirerar och lyfter fram värdet av det som en

gång i tiden bedömdes som marginellt och som fakelore. Folklorens former förändras, på samma sätt som de alltid gjort; nu gäller det för forskaren att tolka dess skiftande uttrycksformer och hänga med i en digitaliserad och snabbt föränderlig populärkultur.

Tommy Kuusela

Jan Garnert, *Ut ur mörkret. Ljusets och belysningens kulturhistoria*. Lund 2016. 269 s. ISBN 978-91-75454-0-47.

I dunkelt decemberljus läser jag Jan Garnerts *Ut ur mörkret. Ljusets och belysningens kulturhistoria*. Trots att det är mitt på dagen lysas rummet jag sitter i upp av sex ljuskällor, glöd- och LED-lampor. Det är svårt att föreställa sig att enbart dagsljuset hade tillåtit läsning denna mörka decemberdag. Det är också delvis vad Garnerts bok handlar om, hur ljus och belysning har påverkat oss och hur dess utveckling och förändring i mångt och mycket möjliggjort den livsstil vi har idag. Det elektriska ljuset dygnet runt är idag en självklarhet i vårt västerländska samhälle. Först när strömbrottet inträffar och vi måste treva efter stearinljusen, blir vi påmind om att det inte alltid varit så. Förordet i *Ut ur mörkret* inleds med meningen »Så snabbt allting hände när mörkret blev ljust och livet annorlunda». Människans vilja, genom historien, att lysa upp det mörker som är en naturlig del av dygnet blir slående vid läsningen av Garnerts senaste bok. Berättelsen tar sin början i en tid när den enda belysning som fanns att tillgå utgjordes av talgljus och brassken. Med hjälp av en mängd olika källor, konstnärliga verk, skönlitterära berättelser, reseskildringar, biografier, dagböcker och tidskrifter målar Garnert upp en levande bild av ljusets kulturhistoria. Dagsljus, mörker och försök att lysa upp natten har präglat människors liv under århundradena före den elektriska belysningens intåg på 1900-talet. Vi har velat arbeta, läsa, skapa, umgås, festa och färdas och allt detta kräver ljus. Garnert guidar läsaren stiltigt från en tid då människor samlades vid brasans sken, genom kvällar vid familjens enda fotogenlampa, till hem badande i ljus från en obländad glödlampa i taket och vidare till arbete under lysrörets obarmhjärtiga ljus. Författaren tar oss också från tiden då dåligt upplysta gator doftade sill från lyktor där tranoljan brann till städer där skyltar med neonljus i mängder av färger ständigt lyste och till offentliga miljöer vilka »illumineras», snarare än belyses. Det är där någonstans vi har nått nutiden och kanske till och med framtiden. Idag finns yrkestitlar som ljusdesigner och ljuskonsult. I princip alla bär vi med oss ljus i form av mobilskärmar i fickan eller väskan och miljöpsykologer frågar sig hur vi mår och påverkas av nya ljuskällor och belysningslösningar i hem och offentlig miljö. Det blir en svindlande resa, intressant och tankeväckande.

Som Jan Garnert själv skriver har allt sin historia och ingår i större sammanhang. Aha-upplevelserna blir många för mig som läsare. Belysning kopplas till större historiska sammanhang och intressanta pusselbitar faller på plats. På sedvanligt etnologiskt sätt låter Garnert det lilla säga något om det stora. Visst behöver jag bli påmind om det här, om allt ljus jag omges av och påverkas av och var det kommer ifrån, det behöver vi kanske alla. Bokens rika illustrationer driver historien framåt. Skickligt analyserar Garnert ljuset i Carl Larssons måleri, hur det förändras när glödlampan tänds för första gången på Sundborn. Konstverk blandas med historiska bilder ur olika socioekonomiska miljöer, föremålsbilder ur Nordiska museets arkiv och bilder av designarmaturer och belysningsreklam. Garnert lyf-

ter även, till bokens fördel, fram att det elektriska ljuset inte enbart förde med sig positiva konsekvenser. För arbetare under början av 1900-talet blev arbetsdagen betydligt längre. Även idag debatteras hur möjligheten till belysning även nattetid stör behövlig vila.

Nämnas ska även att *Ut ur mörkret* ingår i forskningsprojektet Ljusår vilket har finansierats av belysningsbranschen. Personligen hade jag gärna sett en utveckling av de genus- och klassperspektiv på belysningens historia som kan anas i boken. Kanske borde titeln även återgett att det handlar om ljus och belysning i Norden? I övrigt är ämnet inte nytt för Jan Garnert som forskat om ljuset och belysningens kulturhistoria i flera decennier. För den som vill veta ännu mer än vad som ges i *Ut ur mörkret* finns, bland annat, Garnerts avhandling *Anden i lampan. Etnologiska perspektiv på ljus och mörker* från 1993. Som populärvetenskaplig bok är dock *Ut ur mörkret* en mycket angenäm läsupplevelse, inte minst tack vare sitt fantastiska bildmaterial.

Susanna Rolfsson Eliasson

Karin Gustavsson, Expeditioner i det förflutna. Etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början. Stockholm 2014. 239 s. (Nordiska Museets Handlingar 140.) ISSN 0346-8585, ISBN 978-91-7108-570-2.

I juni 1965 arrangerade den finländska kretsen av den nybildade studentorganisationen NEFA-Norden ett symposium på Vörå folkhögskola i Österbotten. Initiativtagare var ett tiotal unga folklorister och etnologer pådrivna av Juha Pentikäinen, som introducerat NEFA efter Röroskongressen 1963. Temat var fältarbetet, som under två veckor diskuterades i både plenum och under grupparbeten i det svenskspråkiga Vörå och den finskspråkiga grannkommunen Storkyro. År 1968 utgav Finska litteratursällskapet föredragen och diskussionerna i antologin *Fältarbetet. Synpunkter på etno-folkloristisk fältforskning*. Förutom studerande från de nordiska länderna, som presenterade sina enmansprojekt eller – som de danska deltagarna – en expedition i stadsmiljö, deltog erfarna forskare som Ragna Ahlbäck, Lauri Honko, Nils Storå, Göran Rosander och Mortan Nolsoe. Vöråsymposiet gällde framförallt arbetets metodik: intervjusituationer, kommunikation med informanter, teknikens betydelse. Influenser från socialantropologin var redan uppenbara, inte minst idén om »deltagande observation». Detta innebar en vändning i forskningen. Det var inte längre enbart frågan om effektivt arbete och »bra» material. Frågan gällde inte vad som skulle samlas in. Dokumentationsprocessen måste problematiseras.

Man kan i tidsperspektiv finna flera beröringspunkter med den genomlysning av fältarbete som Karin Gustavsson nu gör i sin avhandling. Men till en sådan rannsokande analys som Gustavsson bedriver, nådde entusiasmen i väckelsen för 50 år sedan inte. Den ideologiska och den epistemologiska kontexten ger den nya avhandlingen djup och öppnar ett nytt fält.

I Finland hade fältarbete drivits sedan 1870-talet och etablerats som en vedertagen form av insamlings- och forskningsprofilen i etnografi (senare etnologi) och folkloristik. Man kan genom 1900-talet rentav följa en kontinuitet från de första insamlarna-stipendiaterna till 1920-talets expeditioner, via 1930-talets Atlas-arbeten och frågelistor till 1960- och 70-talens projekt med problematisering och publicering. Flaggskuppen var Svenska litteratursällskapets skriftserie *Etnologiska och folkloristiska studier* (1916–1934) och Finska Fornminnesföreningens *Kansatieteellinen ar-*

kisto (1934–). För flera av de nordiska studenterna tycktes fältarbete i klassisk form dock ha varit rätt obekant, vilket förvånade oss. För den på 1960-talet ännu aktiva, äldre generationen var »fältet» inte något problem. Man talade om »goda» och »dåliga» sagesmän, man mindes upplevelser i fält, man beklagade sig över att så mycket försvann – men någon djupare diskussion och reflexion kring mål, metoder, resultat och analys förekom inte. Kunskap var fakta som togs till vara i fält. Fältet var, som Gustavsson också visar, läromästaren.

Med »expeditioner» avses resor till olika trakter av landet, med deltagare som bildade en grupp av engagerade unga män, utrustade med både uppdrag av en viss typ och teknik av en utprövad exakt beredskap: uppmätning, ritning, fotografering. Till detta kom utfrågning av främst äldre personer. Detta var »undersökning». Temat var bebyggelse med blick för gammal tradition och försvinnande, »hotade» miljöer. Exemplet som förf. valt är främst expeditioner i Skåne 1920 och 1921, Norrbotten 1922 och Blekinge 1924, i regi av Nordiska museet och Helsingborgs museum, men även fältarbeten på 1930-talet har beaktats. Centralgestalten är Sigurd Erixon, följd av Åke Campbell, Gösta Selling, Sven T. Kjellberg, Albert Nilsson, Harry Henschen, Ola Bannbers, Gösta Berg, Manne Hoffrén, arkitekten Nils Berglind och flera medarbetare, »teknologer», d.v.s. arkitektstuderande och kandidater. Riktlinjer för uppteckning hade givits 1912 av C. W. von Sydow och 1916 av Sune Ambrosiani.

Vad Gustavsson förvånats över, när hon konfronterats med det bevarade materialet i arkiven, är bristen på beskrivningar av själva fältarbetspraktiken – inte den tekniska, men väl den idémässiga. Hur hade man tänkt när materialet producerades? Vilken var relationen mellan praktiken i fält och vetenskapligt tänkande? Vilken var den »vetenskapliga kunskaps» etnologiska kontext under tiden 1910- till 1930-talet? Avhandlingen ses sålunda som »ett stycke» svensk ämneshistoria i etnologi och museologi.

Det är en inspirerande bild Gustavsson tecknar. För att begreppsmässigt kunna hantera materialet har hon i en rätt vidlyftig inledning (45 s.) refererat ett tiotal studier i kunskaps- och vetenskapsteori, från sociologen på modet – hennes huvudteoretiker – Bruno Latour, vidare Ludwik Fleck (tankekollektiv), Thomas Kuhn, Clifford Geertz (närläsning), Roland Barthes o.s.v. till de senaste decenniernas etnologi, där bl.a. Jonas Frykman, Agneta Lilja, Tine Damsholt, Bo G. Nilsson och Fredrik Skott varit givande, Karl-Olov Arnstbergs Erixon-profil inte att förglömma, jämte flera idéhistoriska studier. Detta fylls på med en bild av den »samhälleliga och vetenskapliga kontext», en ämneshistoria, en förberedelse, säkert av betydelse för förf., men som ter sig ganska perifer för analysen. Denna exposé av beläsenhet är väl ett krav vid doktorandutbildning och rimmar med avhandlingens idé kring kunskapsproduktion. Man kunde framöver också önska att skillnaden mellan varandet och vetandet skulle få synligare plats på schemat, t.ex. med referens till italienaren Maurizio Ferraris »manifest för en ny realism», en vidräkning med konstruktivismen som lätt förvandlar begrepp till aktörer.

Gustavsson är dock en nykter forskare och visar på moderniteten som drivkraft för räddningsarbetet, både idémässigt och – paradoxalt nog – även metodologiskt. Avgörande ekonomiskt var det politiska dokument som resulterade i betänkandet med förslag till »ett systematiskt utforskande av den svenska allmogekulturen» 1924. Måhända kom de av akademiker drivna byundersökningarna också att markera en gräns mot den romantiska syn på folkkulturen som hembygdsforskarna länge representerat. När det gäller påverkan av samtida forskning i t.ex. Finland (s. 54), bör främst Gabriel Nikander nämnas, som 1909 inlett inventering av byar i Helsingfors-trakten och vars 1916 utgivna bok prisades av Erixon för det sociala helhetsperspek-

tivet samt kombinationen av fältforskningarna med historiskt material. Detta tog Erixon i betraktande när han 1912 inledde undersökningen av Kila by.

Det bärande och nyskapande i avhandlingen är den »sinnenas antropologi» som Gustavsson presenterar i de fyra kapitlen: »Blick för det förflutna», »Rörelse i rummet», »Fältarbetets föremål» och »Uppmätning och ritande». Det gäller frågor kring vad som sågs och ansågs som värdefullt, kontinuiteten genom årtusenden, den kanoniserade ålderdomligheten förkroppsligad i bonden och den svenska gården, autenticiteten och systemtänkandet, där Gustavsson fördjupar analysen med referens till både Latour och Fleck. Men när förf. poängterar det manliga kollektivets erfarenhetsgemenskap och något förvånad konstaterar att de kompetenta Gerda Cederblom och Louise Hagberg inte var med (s. 60) bör man minnas, att forskningen tematiskt var klart uppdelad på »kvinnliga» och »manliga» fält, präglad av en psykologisk föreställning om »karaktärer», och även en spegel av samhällets klass och kön. Huruvida detta skall tolkas i maktperspektiv är ifrågasatt. Dokumentationen gällde inte bara byggnader och samfund som för Erixon & Co., utan även mathushållning, klädedräkt, barnavård etc. För Cederblom var linnedamast, leksaker och spånadsredskap teman vid denna tid, för Hagberg påskäggens hedniska ursprung likaväl som dödsritualerna och folktron. Ännu 1930, när Gerda Boetius kämpade om professuren i konstvetenskap, ansågs att hennes studier i tegelkyrkor och timmerhus inte var några »damämnen».

Paradoxen i konstellationen försvinnande tid och den moderna teknikens segertåg är ett exempel på rörelsens kultur på flera mentala nivåer, som exempelrikt lyfts fram. Också fotografiets välsigelse och »inskriftionen» (Latour) som sanningsvittne bildar kunskap både som ting och visualitet. Relationen mellan foto, ritning, text och dokument belyses genom det rika illustrationsmaterialet i boken, föredömligt med bildtexter som delar av argumentationen. Att rekonstruera det förgångna krävde att alla sinnen togs i bruk, även om det kanske inte skedde så medvetet som Gustavsson nu ser det.

När kunskapen från fältet transformeras till text väljer förf. att tala om »materialitet» och »densitet» i rörelsen och ett ordningens hierarkiska postulat i arkiveringen. Denna närläsning avslutar hennes bok och dess centrala teman: tankestil, blick, selektioner, materialitet och ordningsskapande. Hon knyter här an till de tidigare kapitlen och ser en skillnad mellan hur forskningen påverkades teoretiskt och resultatmässigt, däri att frågeställningarna förblev tämligen konstanta medan mängden av material genererade ny kunskap. I sammanfattningen bekräftas nyckelbegreppens användbarhet.

Ett skiftesrikt panorama av svensk etnologi mellan upptäckarglädje och skrivbordskonstruktioner i det förflutna växer fram. En uppfordran till nya laboratorieprov i det samtida.

Bo Lönnqvist

Charlotte Hyltén-Cavallius & Fredrik Svanberg, Ålskade museum. Svenska kulturhistoriska museer som kulturskapare och samhällsbyggare. Lund 2016. 211 s. ISBN 978-91-88168-44-3.

Boken *Ålskade museum* är ett resultat av författarnas deltagande i projektet »Museer bortom homogeniteten», ett samarbete mellan Historiska museet och Mångkulturellt centrum finansierat av Kulturrådet.

Projektets titel är kanske mindre säljande än den valda boktiteln, även om det är en tydligare etikettering av innehållet. Man kan undra varför det inte valdes till boktitel. Det är ju ett vanligt bekymmer – boktitlar är ofta vidsyftande och breda, vilket gör att läsaren kan bli lite besviken när hen inser att ämnet som behandlas är snävare än förutskickat. Själv läste jag nog samman den här bokens undertitel – »svenska kulturhistoriska museer som kulturskapare och samhällsbyggare» – med omslagets återgivande av en bild från Nationalmuseum från 1866. Jag förväntade mig en historisk presentation av de svenska kulturhistoriska museerna. Visst finns detta med som en resonansbotten, men huvudspåret i boken är undersökningar kring i vilken mån dessa museer tagit sig bortom homogeniteten utifrån det normativa axiomet att detta är önskvärt. Boken har också vuxit i relation till det större projektet »Norm, nation och kultur» för vilket Örebro läns museum var huvudman. Även denna projekt-titel passar bra in på boken. Den kortaste sammanfattningen av boken skulle kunna lyda »Museer bortom homogeniteten. Norm, nation och kultur». Det är ett viktigt ämne. Högaktuellt och omtvistat. Därför är *Älskade museum* en viktig och välkommen bok.

De bägge författarna ramar tillsammans in undersökningarna med gemensamt författade öppnings- och avslutningskapitel. Fredrik Svanberg står för två empiriredo-visande kapitel: ett om historiebruk på ultranationalistiska webforum, och ett andra om vilka människor som gestaltas på de stora svenska kulturhistoriska museerna. Charlotte Hyltén-Cavallius å sin sida står för ett kapitel om religioner på museer, som utgår från ett bredare material och några internationella utblickar.

Boken fastställer att »Sverige är ett mångfaldssamhälle. Landet och dess människor kännetecknas av en stor variation i ursprung, livsstilar och kulturformer», samt att den svenska mångfalden »inte i första hand [är] en ideologi utan primärt det faktiska tillstånd som präglar samhället» (s. 17).

Kanske spökar min initiala misstolkning av bokens historiska omslag även i min läsning. Jag frågar mig på avgörande punkter hur samtid och historia hänger ihop i författarnas analys. Har den svenska mångfalden en historia? Och hur påverkar denna historia i så fall vilken homogenitet museerna ska komma bort ifrån? Det finns viktiga skillnader mellan de olika normer boken utforskar och kritiserar. Många gäller historiskt djupare frågor som de om kön, sexualitet, generation, funktionshinder och de erkända nationella minoriteternas synlighet i museernas berättelser om svensk kulturhistoria. Men inte minst i Svanbergs analys av de människor som gestaltas på museerna riktas stort intresse mot vithetsnormer och representationer av makt.

Nationalismens fokus på framsteg, härskare, krig och män beskrivs väl. *Älskade museum* visar också övertygande att religionen ofta betraktas som något från det förgångna eller fjärran, inte en del av det svenska samhällsbygget. Museerna är förvånande oförmögna och rent av ointresserade av att ge inkännande framställningar av religiösa liv. Museerna ligger långt efter i att ta till sig dagens historievetenskap som har en mycket mer komplex uppfattning av livet som utspelat sig inom gränserna för det som idag är Sverige. De har också svårt att spegla det samtida Sveriges mångfald. Det är tydliga, och viktiga, resultat. Författarna är också tydliga i att det krävs förändringar. Boken är därmed öppet normativ. Däremot är det inte alldeles uttalat vilka normer författarna utgår från.

Författarna har helt rätt i att deras resultat ställer viktiga frågor till museerna om »vilka slags livsöden och berättelselinjer som ska prioriteras» (s. 186). De skriver att »frågorna om gestaltning och representation handlar inte bara, kanske inte ens i första hand, om fakta eller sanning» (s. 185). Jag hade gärna sett att de ägnat mer utrymme åt en diskussion om vad det betyder. Hur mycket och vilken slags mångfald

bör skapas på de kulturhistoriska museerna? Så mycket som möjligt, verkar nästan vara författarnas utgångspunkt. Det kan bli lite problematiskt. Till exempel konstaterar Svanberg att »tonårsliv saknas till stor del som gestaltad erfarenhet i utställningarna». Merparten av utställningarna är historiska. Fanns tonårsliv i de miljöer och tider som utställningarna handlar om, frågar jag mig. Tonårslivet brukar ju oftast framställas som ett efterkrigstida fenomen, en produkt av ett kapitalistiskt konsumtionssamhälle med ett förskjutet vuxenblivande. Vidare får vi veta att det är männens historia som dominerar, »kvinnor gestaltas däremot oftare än män i egenskap av barnomhändertagare, hushållsarbetare» (s. 157). Alltför ofta tycker jag boken nöjer sig med att konstatera ett kvantitativt resultat utan att diskutera det. När historien är patriarkal måste väl gestaltningen av den på något sätt visa det, utan att sluta upp bakom en patriarkal norm. Kanske bör det göras genom att strategiskt lyfta fram det tystade. Det kan vara ett argument bakom bokens positiva framställning av utställningen »I brudens tid» vid Murberget, där fem av tjugofem brudpar uppges vara homosexuella. År 2014 var 1,2 procent av alla äktenskap som ingicks i Sverige samkönade. Murbergets utställning är alltså långt ifrån representativ. På liknande sätt beror naturligtvis avsaknaden av gestalter med »verkligt mörk hudfärg» (s. 164) inte bara på en samtida vithetsnorm utan på att det historiskt sätt inte funnits så många med sådant utseende i det som blivit dagens mångfalds-Sverige.

Mina frågor ska inte ses som någon ren kritik av *Älskade museum*. Snarare är de ett bevis på att boken redovisar övertygande empiriska resultat om normer inom svenska kulturhistoriska museer och ställer viktiga frågor om hur de ska hanteras. Jag skulle gärna lyssnat mer till författarnas egna analyser av hur utmaningarna på både representera samtida som historisk mångfald kan hanteras. Det behövs en mer utförlig diskussion om hur de normer som genom historien exkluderat många olika grupper från samhällsbygget kan representeras på ett öppet och kritiskt sätt. Tyvärr stannar Svanberg och Hyltén-Cavallius vid ett ganska torrt rapportering av det som kan beskrivas och beläggas. Men kanske är det gott nog att boken tvingar läsaren att själv tänka vidare.

Klas Grinell

Inspärrad. Röster från intagna på sinnessjukhus, fängelser och andra anstalter 1850–1992. Red. Roddy Nilsson & Maria Vallström. Lund 2016. 400 s. ISBN 978-91-88168-40-5.

På 1960-talet hade jag en klasskamrat vars pappa var lärare i en hjälpklass med bara pojkar. Skolan där de gick var omgiven av ett högt staket som omöjliggjorde insyn. Självklart var vi lite rädda för att passera där, eftersom vi inte såg vad som pågick på andra sidan staketet. Och självklart fick vi bilden av att de som gick i hjälpklass inte var som vi »normala» barn. De var utsorterade, exkluderade och instängda kanske för att de inte skulle påverka oss andra på något negativt sätt. De skulle inte ens synas.

År 1925 togs min släkting Mary in på sinnesslöanstalt. Hon var då sju år. Mary avled 2007 på ett särskilt gruppboende, 89 år gammal. Hela sitt liv tillbringade hon alltså på institution. Inte en enda gång hälsade vi på henne, men ofta hörde jag berättelser om henne: att hon fått spanska sjukan och blivit galen av den, att hon var karltokig, att hon inte ville bo utanför institutionen o.s.v. När jag många år senare försökte ta reda på hur hon haft det i sitt liv blev resultatet magert. De 82 år hon levte

på anstalten hade inte lämnat särskilt tydliga spår. Faktiskt var frågan om vem – fattigvården, kommunen eller föräldrarna – som skulle betala för hennes vård den viktigaste i det efterlämnade arkivet. Om Mary fick jag veta ytterst lite nytt.

Från 1910-talet då hennes föräldrar var statare på godsen i Stockholms och Södermanlands län, berättade min mormor om den utvecklingsstörde pojken som satt bunden vid ett träd på gårdsplanen där barnen lekte och stöjade. Han hette Brynolf och var enligt husförhörslängden »idiot». Minnet av den olycklige gossen lämnade aldrig mormor, trots att hon blev 92 år.

Marys och Brynolfs fall är inte unika. Många är de som liksom hon stoppats undan på anstalt, som sorterats ut från det samhälle där hon – den karltokiga – inte passade in. Många är också de som liksom han visserligen fick gå kvar bland de »normala» men som ändå särbehandlades och klassificerades som utsorterad.

Våren 1900 släpptes Johan Filip Nordlund ut från Långholmen efter avtjänat straff för tredje resan stöld. Med lite hoptjänade pengar på fickan men med en dyster syn på sin situation vandrade den 25-årige f.d. fången runt bl.a. i Västmanland, tills han den 16 maj bestämde sig för att ta kommandot över målarångaren Prins Carl genom att döda dess kapten och några passagerare. Efter en kortare jakt infångades Nordlund av tre konstaplar, Fröst, Öfling och Brolin, och förpassades till fängelset i Västerås, där han blev kvar tills han avrättades den 10 december samma år.

Nordlund hade tillbringat större delen av sitt vuxna liv i fängelse. Avskild från världen utanför, ofta i isoleringscell, hade, enligt psykiatriprofessorn i Uppsala, Frey Svensson, fängelset förvandlat hästjuven Nordlund till mördaren Mordlund. Förvandlingen, dess orsaker och följder förklarade Svensson i sin artikel »Psychopatische Verbrecher» (1912) påföljande sätt: Isoleringen hade inneburit att Nordlund oemotsagd utvecklat s.k. självvärdes känslor, som innebar att han inte förstod sin del i brotten utan endast såg samhället som en ytterligt orättvis straffare. Detta gav honom rätt, inte bara att försvara sig, men att hämnas, att ge tillbaka!

Hjälpklass eleverna, Mary, Brynolf och Johan Filip är fyra exempel på den sorts människoöden som skildras i Roddy Nilssons & Maria Vallströms (red.) *Inspärrad*, en antologi med röster från sinnessjukhus, fängelser, alkoholistanstalter och andra institutioner 1850–1992. Boken är ett resultat av forskningsprojektet Patientens mening – om handlingsutrymmen och alternativa subjektiveringar inom den anstaltsbundna sinnessjuk- och sinnesslövdärvården 1870–1970, finansierat av Vetenskapsrådet. Den sympatiska idén med antologin är att låta de intagna själva komma till tals genom det arkivmaterial de lämnat efter sig. Tolv författare varav sju historiker bidrar till boken. Medverkar gör även den nyligen bortgångna professorn i idéhistoria Karin Johannison. Hennes artikel behandlar tre framstående kvinnor – Agnes von Krusenstierna, Sigrid Hjertén och Nelly Sachs – vilka alla varit patienter på Beckomberga. Johannison har skrivit om ämnet mer utförligt i sin sista bok *Den sårade divan* (2015), en studie som också finns tillgänglig i pocket.

Under 1800-talet började processer som kategoriserade och sorterade ut de människor som inte ansågs anpassade till det moderna och normala. I församlingsböckerna som efter 1895 ersatte de gamla husförhörslängderna fanns förtryckta sidor där prästen skulle fylla i uppgifter om sinnesslöa och idioter, döva och stumma, blinda, främmande trosbekännare, utländska undersåtar o.s.v. Sorteringen var en vedertagen princip och en del av moderniteten.

I ett äldre »förmodernt» samhälle och ibland ännu en bit in på det moderna 1900-talet var det annars vanligt att – i alla fall de flesta – avvikare »gick lösa» och hanterades av lokalbefolkningen. Ett gott exempel är den litterära gestalten Tok-Harry i Sven Delblancs romansvit Hedebyborna. Det krävdes ingen expertis för att ta hand om honom. Till och med barnen ansågs kunna hantera honom. Men sam-

tidigt pågick en utbyggnad av psykvården, dit allt fler avvikare skulle förpassas. Staden och landsbygden skulle rensas från dårar, missbrukare, luffare och tiggare, d.v.s. sådana människor som inte ansågs kunna konstruktivt bidra till det moderna samfundet. Läkarens, vitrockens, diagnos och bedömning var garanti för nödvändigheten av utsorteringen. Lokalbefolkningen betrodde inte längre ha den kompetens som behövs för att hantera de avvikande. Sådana som Tok-Harry låstes in på dårhus, där de togs om hand av experter och behandlades med elchocker och iskalla bad. I vissa fall lobotomerades och steriliserades de dessutom, varvid det hot de möjligen ansetts kunna utgöra mot samhället och individen i stort sett utraderades.

Under 1800-talet byggdes också de moderna cellfängelserna, som filosofen Michel Foucault skildrat i *Övervakning och straff* (1987), upp. I dessa behövdes ett minimum av bevakning och den bevakning som fanns var dold så fången visste aldrig när hen var iakttagen. Cellsystemet isolerade fångarna från varandra. Minsta normbrott från fången straffades hårt med allt ifrån indragen matranson till mörk cell, förlust av sängkläder, inskränkt rätt att skriva brev el. dyl. Förbuden gällde såväl utanför som i cellen. De som gällde vad fången fick göra i sin cell var många och ibland så absurda – t.ex. förbudet att stå på bordet – att de pockade på att brytas emot. Ty självklart väckte de många förbuden, hindren och begränsningarna många motstånd. Förbudet för fångarna att tala med varandra var kanske det mest besynnerliga. Det bröts också ständigt och ledde till bestraffningar. Straffen tycks emellertid inte ha haft tillräckligt avskräckande effekt, ty talförbudet bröts strax igen, ofta av samma fångar som tidigare gånger. Motstånd väckte naturligtvis också de godtyckliga våldsubrotten från viss fängelsepersonal. Ofta handlade det om grymma plitlar men legendarisk är fängelsedirektören Axel Wollin på Långholmen (1903–1914), som inte drog sig för ren misshandel om en straffånge inte skötte sig. Victor Englund diskuterar Wollin i sin artikel om fångars syn på fängelsepersonalen.

Vid sidan av institutioner som sinnessjukhus och fängelser behandlar antologin alkoholanstalter, sanatorier och uppfostringsanstalter. Bona, byggt 1904 i skogarna vid Motala, är ett exempel på det senare. Där spärrades vanartiga gossar in för att uppfostras till flitiga, laglydiga och gudfruktiga arbetare. Genusvetaren René Frangeur låter i sin artikel tre Bonapojkar komma till tals. Hon visar deras ambivalenta hållning gentemot anstalten, deras pendling mellan anpassning och protest. För två av dem gick det hyfsat bra i livet, medan en gick under av missbruk och kriminalitet. Bona är ett konkret exempel på hur samhället under 1900-talet alltmer tog över funktioner från människors privata sfär, exempelvis vad gäller barn och barnuppfostran. Där föräldrarna inte ansågs räcka till tog samhället över i en strävan att skapa de undersåtar som behövdes för produktionen. Att uppfostringsanstalten inte alltid lyckades blir dock extremt tydligt av Frangeurs artikel.

Inspärrad är en mycket läsvärd och välkommen antologi. Flera av artiklarna är av den arten att de kan användas i högre undervisning. Men boken har även potential att bli läst av en publik utanför universiteten, kanske kan den t.ex. intressera dem som har egen erfarenhet av att ha varit utsorterad, märkt och inspärrad. Om jag ska klaga på något så är det avsaknaden av kvinnliga fångars röster. På Norrmalms kvinnofängelse, där min släkting Tekla satt inspärrad åren kring 1890, gick det ofta vilt till när kvinnorna skulle disciplineras till lydnad och underkastelse. Det är ett stycke kvinnohistoria som borde ha inkluderats i antologin.

Agneta Lilja

Ann-Marie Ivars, *Dialekter och småstadsspråk. Helsingfors 2015. 464 s. (Svenskan i Finland - i dag och i går 1: 1.) ISBN 978-951-583-336-5.*

Svenska litteratursällskapet i Finland har sett i gang eit stort prosjekt for å beskrive svensken i Finland i samtid og i fortid. Denne boka er første bindet av første prosjektdelen, som granskar »talspråket i geografiska och sociala varianter» (s. 11). Andre prosjektdelen gjeld skriftmålet, tredje delen ein språkbank for finlandssvensk, og fjerde delen ser på 'språket i historien'. Altså ei storsatsing på forskning i eige språk.

Forfatternen til første bindet, Ann-Marie Ivars, har lang fartstid som granskar av finlandssvensk talemål, og ho har arbeidd med både dialektologisk og sosiolingvistisk innfallsvinkel. I mange år var ho professor i nordisk språk ved Helsingfors universitet. I denne boka har ho samla fruktene av både eige arbeid og av mange andre studiar av finlandssvensk talemål. Boka står som ein syntese av det forskinga i dag kan fortelje om den historiske utviklinga og om dei notidige variasjonsmønster. Dette er ein tiltalende presentasjon med ein oversiktleg plan og ein pedagogisk stil. Boka forutset ikkje nokon spesiell grammatisk teori; her kjem ein langt med termane frå skolegrammatikken + språkinteresse.

Etter ei innleiing om språklandskapet og språksituasjonen gir boka ei historisk framstilling av plasseringa av finlandssvensk innafør nordisk og deretter ei oversikt over dei fire dialektområda og »småstadsspråken». Desse fem oversiktskapitla utgjør hovuddelen av boka og har ein gjennomgåande disposisjon for kvar landsdel og ein samla for småbyspråk: først om historie og prosodi i heile området, deretter dialekttekst, lyd lære og form lere for kvart delområde, og til slutt ein ny fellesbolk om framtidssutsikter. Presentasjonane er enkle og velredigert.

Boka drar nytte av den gode lydarkivsituasjonen i Finland, der det finst bevart mykje lyd materiale heilt frå første tida etter andre verds krigen. Dessutan blei det gjennomført ein unik innsamlingsaksjon med prosjektet *Spara det finlandssvenska talet*, som i åra 2005–2008 gjorde samtaleopptak med vel 1 000 personar (se <http://www.sls.fi/sv/projekt/spara-det-finlandssvenska-talet>). Dermed finst det godt om materiale til å dokumentere dei mange analysane av enkelt dialektar.

Dialektsituasjonen i Svensk-Finland er interessant av mange grunnar, m.a. fordi tradisjonelle dialektvariantar har stått så sterkt i samliv med eit standardspråk, altså i ein såkalla diglossisk situasjon. Dette held ved lag både ein stor geografisk og ein stor situasjonell variasjon. Det er ulikt Norge, som i liten grad har eit praktisert standardtalemål. At den diglossiske situasjonen ikkje er ein trussel for dialektvariantane, er språkkulturelt interessant, for i andre land med høg språk og låg språk, er dialektane under sterkt press. I Danmark reknar kollegaane våre dialektane for døde i dag, og høg språket (rigsdansken) har tatt over (*Dialekter* 2002), mens endringa i Finland går i motsett retning, nemleg noko som minner meir om den norske.

Det østerbotniske mønsteret ved siste tusenårsskiftet var at dialektbruken var på framarsj: »Man talade allt mer dialekt i allt fler sammanhang», og både regionalradioen og tekstmeldingar er nemnt som eksempel (s. 27). Det har vakse fram ei stoltheit over dialekten. I Österbotten er det tale om lokale dialektar som får utvida bruksdomene, i andre område som Åland er det ein regional dialekt som veks fram med vidt bruksdomene (s. 30). Denne beskrivinga passar godt inn i den internasjonale tendensen som etter Klaus Mattheier (1997) er kalla destandardisering, og som i ulik grad finst i alle vestlege land. Men i ei spørjegransking kjem det likevel fram variasjon i språkholdningane. Der finn ein framdeles utsegner som »Tal, föredrag och presentationer inför publik ska hållas på standardspråk, för trovärdighetens skull.» (S. 38.)

Det går tydeleg fram at østerbotnisk er den dialekten som både skil seg ut med mange særpreg, dvs. avvik frå finlandssvensk standardspråk, og som står sterkt i bruk: »Dialekttroheten är en egenskap som genomsyrar Österbotten och ger det en särställning bland andra regioner, inte bara i Finland utan i Norden i stort», seier forfattaren s. 166. Ho fortel at østerbotniske studentar ikkje sjenerer seg i dag lenger for å snakke dialekt segimellom på offentlege kommunikasjonsmiddel. At østerbotnisk kan stå så sterkt, blir grunnitt med stor språkleg avstand til standardmålet, den store interessa for regionshistoria, småe sosiale forskjellar og mangel på urbane sentrum. Her har vi altså nokre hypotesar til eit nordisk komparativt prosjekt!

Ivars kan òg dokumentere at dialekten har vore stort sett uendra frå slutten av 1700-talet. Når ho avsluttar kapittelet så optimistisk med at heile Österbotten talar og skriv dialekt og kjem til å gjere det i overskueleg framtid trass i moderniseringa i samfunnet, grunnir ho det med den innsikta at globale identitetar er additive; folk kan leve med fleire nivå i identiteten, altså både lokal og global identitet i dette tilfellet (s. 169).

På 1900-talet gjennomførte Ivars fleire bymålsstudiar etter den sosiolingvistiske forskningstradisjonen, nemleg i Jakobstad og Kristinestad i Österbotten, og i Ekenäs og Lovisa i Nyland. Eit gjennomgåande mønster var det ein har funne internasjonalt, at høgare utdanna grupper har ein sosiolekt som ligg nær eit standardtalemål, mens dei som ikkje har høgare utdanning, i stor grad har ein bydialekt. Men dette gjeld dei vaksne. Ungdommane talar same språket uavhengig av familiebakgrunn og skolegong; dei snakkar i hovudsak den folkelege varianten av lokalt bymål, som no er blitt eit fellesspråk. Det siste var overraskande, seier forfattaren s. 362. Her kan eg referere at same tendensen såg vi òg i Norge då ei rad bymålsstudiar kom utover 1970- og 1980-talet, og det var i strid med forventningane skapt av den politiske sentralismen etter andre verdskrigen der ein såg for seg at standardmålet skulle sigre overalt. Det var faktisk det høgare talemålet i enkeltbyane som var blitt utryddingstrua. Vi var komne inn i ein ny kulturell periode, som etter kvart er blitt kalla seinmoderniteten.

I den finlandssvenske dialektgeografien står ålandsken som eit geografisk naturleg bindeledd og overgangsmål mellom Stockholms-regionen, Åboland og Österbotten. I dag er det stor forskjell på vest og aust på øyane, og vestålandsk dialekt ligg svært nær talemålet på svensk side og det sverigesvenske standardtalemålet. Dessutan er dialektutjamninga så stor der at det er vanskeleg å snakke om 'sockenmål' (s. 172). I austålandsk er forskjellane større, og dei tradisjonelle dialektane har større plass, men hos generasjonen fødd etter 1965 blir dialekten sterkt omlagt; det skjer eit språkbyte (s. 219). Forfattaren fortel her at mange eldre gler seg over det, for då slepp dei skjemma over dialekten sin. Trass i den sterke dialektutjamninga der i dag, er »de starka dialektmarkörernas tid [...] ännu inte förbi» (s. 220). Endåtil ein del delabialisering av *y* til *i* lever i dag.

Dialektendringane som har skjedd i Åboland, er mest gjennomført hos informantar fødd kring 1900 og dei fødd rett etter andre verdenskrigen. Største endringane skjer altså ikkje i dag. Største generasjonsforskjellen er i Midt-Åboland. Her er lite påverknad frå Sverige; manglande *-t* i bestemt eintal nøytrum står sterkt, og det same gjeld manglande *de* i preteritum i *kaste*-klassen (s. 273). Elles har det i austre og midtre Åboland utvikla seg diaglossi, dvs. at språkbruken ligg på ein glideskala mellom standardspråk og dialekt når brukarane tilpassar seg situasjonen, sjølv om dei fleste legg seg på ytterpunkta på skalaen i sine personlege varietetsbyte.

Ivars presenterer også det språklege særpreget og utviklingslinjene i dei fire byane. Jakobsstad voks raskt som industriby på 1900-talet, men innflyttarane kom frå det nære omlandet og tok dialektane sine med seg, slik at vaksne utan utdanning har

ein bydialekt nær bygdemålet. Vaksne med utdanning brukar standardtalemål (= högsvenskan). Språkbruken i materialet innsamla på 1990-talet viser eit sterkt lokalprega ungdomsspråk, men med ein del variasjon som ber bod om ein ny »kompromissdialekt».

Kristinestad voks sakte, men sikkert fram som by, og slik var det truleg også med bydialekten. Denne byen har ikkje utvikla ei språkleg-sosial todeling. Det er altså stor homogenitet, og standardtalemålet er berre noko ein brukar i skolen og i samtale med utaforståande. Ekenäs i Nyland har òg vakse sakte fram, og bymålet ligg nær bygdemålet. Bymålet er brukt av vaksengruppa utan høgare utdanning og av ungdommen frå alle sosiale lag. Dei høgare utdanna vaksne har standardtalemål med nokre få kortformer av enkeltord (s. 402). I den nye framveksande lokale dialekten hos ungdommane kjem det inn tradisjonelle dialektformer, apokope i ymse former og vokalbortfall i bestemtheitssuffikset (*dom, hadd, båt'n*) (s. 419).

Endeleg har Lovisa i aust hatt tilsvarende sosiolektisk forskjell. I opptaka frå 1990-talet såg det ut som den lokale bydialekten tok opp mange drag frå standardspråket, og det var avvikande frå resultatata i dei andre byane, men opptak frå 2005–2008 viser at dei lokale draga held seg betre enn det 1990-talsresultat antyda, og igjen er det korte stavingar, bortfall av vokal i bestemtheitssuffikset og apokope som ungdommane held fast ved frå den gamle bydialekten. Her er altså visse nyansar mellom byane i utviklingsmønsteret.

Siste kapittelet i boka heiter »Språkarter frå medeltid till nutid» og gjeld mest framveksten og posisjonen til *högsvenskan*, altså standardtalemålet. Her refererer Ivars til Olav Ahlbäck (1971), som reknar med at det historiske utgangspunktet for högsvenskan var det nye åbospråket som voks fram på 1700-talet i spenningsfeltet mellom sentralsvensk og den gamle åbodialekten. Her skilte det seg ut to sosiolektar, slik det gjorde i Stockholm, og det høgare talemålet i Åbo fekk så funksjon som det finlandssvenske standardspråket over heile landet. Men det er interessant for ein utaforståande å lese at »[i] verkligheten är det inte så många som talar sin finlandssvenska standard så dialektfritt att man inte kan höra vilken landsända talaren har vuxit upp i.» (S. 437.) Dê viser at eit standardspråk har ein sterk ideologisk komponent, nemleg ei forestilling om ein (riks)einskap som ikkje alltid finst; og når kulturen framhevar denne forestillinga, fell den faktiske variasjonen utafør oppmerksamheita åt folk. Det vil seie at ein empirisk studie av kvar det faktisk er og ikkje er ein nøytral fonologi for standardtalemålet, kan fungere som kulturkritisk analyse.

Kapittelet endar med ein skarpsynt og klargjerande bolk om »nutida tendenser» i forholdet dialekt og standardspråk, der Ivars med utgangspunkt i ein modell etter Peter Auer (2011) typologiserer forholdet i Svensk-Finland med å seie at Österbotten, vestre Åboland, austre Nyland og austre Åland har ein *diglossi*-situasjon, som ikkje er så vanleg lenger i Europa. Derimot rår *diaglossi*, nemleg at språkbrukarane tar i bruk mellomformer i ymsande grad, på »fasta Åland», i austre Åboland og vestre og midtre Nyland (s. 446 f.). Sjølv om Ivar understrekar at »dialekternas snara död har i alla fall kommit på skam» (s. 441), og at det i Nyland kanskje finst ein »dold bidialektalism» (s. 440), tar ho med at »fasta Åland» og Mellannyland kanskje har fått ein situasjon der dialektane ikkje blir tradert til den nye generasjonen lenger (s. 447). Dermed ser vi eit interessant typologisert bilde av den finlandssvenske språkkulturen, og denne analysen kunne bli svært fruktbart i jamføring med situasjonen i f.eks. andre nordiske land. Eit tilleggsmoment i Svensk-Finland er sjølv sagt trykket frå finsk, som i Helsingfors-regionen dels tar over funksjonen som standardspråk også for finlandssvenskar.

Kapittel 2 er ei språkhistorisk framstilling der eit poeng er å drøfte kva språket kan fortelje om tidspunktet for svensk busetnad i Finland. Med utgangspunkt i konservatismen (f.eks. haldne gamle diftongar) blir det slått fast s. 53 at den svenske befolkninga var etablert i Finland seinast kring 1100, altså før monoftongeringa i Sverige. Kolonisorane kom for det meste frå austdelen av Svealand. Brytningsdiftongen *jä* av *ä* som i forma *jär* for 'her' må òg vere utvikla i Finland (s. 55f.), og det kan indikere at koloniseringa austover begynte på 900-talet.

Forfattaren drøftar òg om manglande tonemmotsetning kan vere ein arv frå urnordisk og altså argument for utflytting før tonema var etablert i Sverige. Eit argument er at islandsk og færøysk manglar tonemmotsetning pga. at dei er utflyttarspråk frå før 900 (s. 60). Her kan det innvendast at det er rimelegare å rekne med at islandsk og færøysk har mista tonemisiteten etter utvandringa. Argumentet om at tonema voks fram på 900-talet, kan neppe koplast til den islandske og færøyske busetnaden, men heller til at språket då får ein viktig ny struktur ved at bestemtheitselementet blir suffigert til substantivet utan å skiple distribusjonen av dei to eksisterande mønstra for tonegang, og dermed blir dei to tonegangane fonemisert. Distribusjonen av tonem 1 og 2 avspeglar altså stavingstalet i orda på det tidlege stadiet imellom synkopetida og denne bestemtheitssuffigeringa. Dette resonemanget forutset at tonegangsmønstra allereie var på plass på 900-talet. (Denne teorien blei først formulert av Magne Oftedal (1952), jf. Kristoffersen 2016 s. 149.) Tonema kan falle vekk att. Også kontakt som årsak kan forresten bli overdriven, for bergensdialekten har faktisk tonemforskjell, sjølv om han er den dialekten i Norge som opplagt har vore mest utsett for kontakt med andre språk. Men landdistriktet rundt Bergen mista tonemopposisjonen. Vestre Nyland har bevart tonemforskjell, går det fram s. 284f., der granskinga til Ebba Selenius (1972) er referert, og det òg kan støtte tanken om at finlandssvensken elles har mista tonemmotsetninga.

I kapittel 2 blir det elles framlagt ei svært interessant drøfting av novasjonstriangelen frå Vasa i nord til Ålands hav i vest og Skärgårdshavet i sør. Her blir teorien åt Olav Ahlbäck referert om at det frå dette området var bønder og »skårkarlar» som i seinmiddelalderen og inn på 1500-talet sigla på Stockholm og handla varer og dermed formidla effektivt tilbake språklege nyheiter. Nordom novasjonstriangelen stod profesjonelle landskjøpmenn for handelen, og dei utgjorde ein annan økonomisk klasse som ikkje hadde nær omgang med vanlege bønder. Her skal det finnast god historisk dokumentasjon for slik ulik handelskontakt, og ei dialektgrense i dag som samsvarar med handelsmønsteret, støttar jo ein fasinerande teori. Dette blir i framhaldet av drøftinga utvida til å vere eit skilje mellom åtskilte kulturområde i Nord- og Sør-Finland, som altså har sitt grunnlag i ulik Stockholms-handel.

Eit eldre administrativt skilje mellom Nord- og Sør-Finland kan framdeles lesast av i dialektgrensa mellom veståbolandsk og resten av Åboland. Åbolandsk er ein møtestad for dialektdrag frå tre kantar: frå østerbotnisk i veståbolandsk, frå Nyland i auståbolandsk og frå åland i søråbolandsk (s. 223). Forskjellane kan vere nokså store, og dei er eit resultat av ulike kolonisasjonstidspunkt i middelalderen og seinare av den sterke kontakten gjennom »bondeseglacionen» på Stockholm.

Fleire stadar i boka blir det dratt linjer tilbake til busetnadshistoria, der gamle sokn blir til fleire nye sokn utover seinmiddelalderen og inn i ny tid. Desse nye soknene har gitt utviklingsvilkår for dialektvariasjonen og viser korleis språket og dialekten nett opp er ein identitetsskapande faktor for lokalsamfunna. I det perspektivet er det ein metodisk fordel å ha ei så relativt kort historie der det finst kjelder som fortel om opphavet åt lokalsamfunna. Her kan ein drive »dialektarkeologi» og finne historiske sjikt.

Nyland har alltid vore delt i to administrativt, og Aust- og Vest-Nyland viser forskjell i kolonisasjonshistoria. Innflyttinga i aust var styrt av staten, som frakta folk

over frå Sverige; i vest var det kolonisasjon allereie i høgmiddelalderen, og den kom frå eller via Åland.

Den fylldige språklege framstillinga av område etter område er visseleg nyttig for finlandsvenskar, som her kan lære grundig om variasjonen i eige språk. For oss andre blir framstillinga ei rik kjelde når vi leitar etter parallellar eller kontrastar i studiet av grammatiske fenomen i Norden.

I den østerbotniske språkvariasjonen finn ein på eine sida overraskande arkaiske drag som har overlevd i den svenske språkperiferien, både gamle diftongar, palatalisering av velarar (norrländska förmjukningen) og gamle stavingskvantitetar, og på den andre sida radikale novasjonar som bortfall av genus og samanfall av ubestemt og bestemt form i fleirtal av substantiv. Derfor er det ei spennande reis å følgje kysten frå Karleby i nord til Sideby i sør. For eksempel er det i nord- og midtøsterbotnisk fleire mønster for korleis adjektiva viser og ikkje viser kongruens med substantivet. Lesaren sit med eit inntrykk av store dialektforskjellar på korte avstandar; det gjeld både fonologi, morfologi og syntaks.

Eg noterer med stor norsk interesse at eitt av språkdraga som viser sterkast tendens til å falle bort i dag, er palatalisering av velarar, der ungdommane brukar det i berre 25 % av aktuelle tilfelle i Jakobstad (s. 381). For det første er det overraskande at eit slikt innfløkt fonologisk drag (ein morfologiske regel) har vore halde oppe i eit bymål; dét har ingen parallell i Norge. Men felles med norsk er at ungdommen går bort frå slik palatalisering i dag. Det kan vi nok lettast forstå som resultat av at eit så komplisert grammatisk fenomen krev svært sterk samfunnsstabilitet for å kunne overleve.

Åboland og Nyland har ein situasjon der *rd*, *rn*, *rs*, *rt* ikkje har fått full assimilasjon til eitt segment, men har halde på r-segmentet, og sistekonsonanten har fått retrofleks uttale, altså som [rdʲ] (s. 290f.). Dette er overraskande ulikt retroflekteringa i svensk og norsk, men ein parallell til situasjonen i færøysk der også *r*-en står ved lag (men *r*-en har der ein retrofleks kvalitet).

I Houtskär i veståbolandsk, og berre der, har ein »vokalbalans» (jamvekt) med apokope i dei gamle overvektsorda, altså infinitivane *läså* mot *kast*. Dette er det trønderske systemet i Norge, og det er lang avstand imellom dei to områda, så det er eitt av mange vitnemål om at like drag kan vekse fram på ulike stadar når strukturvilkåra er nokså like i utgangspunktet, som dei jo er i dei nordiske dialektane.

Ein nordmann blir sjølvsagt ekstra interessert når ein finn att »norske» fenomen i Finland, f.eks. gjeld det distribusjonen av kortstavingar. I kjerneområdet nord-gudbrandsk i Norge kan både ein- og tostavingsord ha kort staving, og så finst kortstavingar berre i to- og fleirstavingsord nordom i romsdalsk og synnom i midt-gudbrandsdalsk. I Österbotten møter vi tilsvarande fenomen at området med kort staving i tostavingsord rekk lenger enn det med kortstaving i einstavingsord (s. 107). Denne typen like observasjonar frå ulike dialektområde kan sjølvsagt brukast til å drøfte ev. overordna føringar i den språklege strukturen.

Det materialet som Spara talet samla inn, viser store generasjonsforskjellar i talemålet i Nyland. Drag som forsvinn er det vestnylandske halvemålet, som det heiter på norsk, men her er kalla »halvtalet» (s. 291). Igjen har vi eit slik drag som finst på fleire stadar i Norden og i verda uavhengig av kvarandre, altså at *h*-en først i ord fell bort, men òg at han kan bli sett inn i andre ord som begynner på vokal. I Nyland kunne ein høre halvemålet endå på 1970-talet (s. 354).

Eit interessant fenomen med fleire uavhengige utbreiingsområde i Norden er apokopen, som finst på Öland, nordre Värmland, Jylland og i Nordland og Trøndelag i Norge og så i søre Österbotten, jf. s. 138 f. På den siste staden omfattar han alle sluttvokalar som ikkje har vore dekt av konsonant, og dermed alle svake ho- og hannkjønnsord (jf. *en hag*, *en stug*). Her kan det føyast til at det norske sentrumet med

maksimal apokope, nemleg Fauske i Nordland, har apokope også der vokalen var dekt i gammalnorsk, dvs. at presenssuffikset *-ir* og bestemtheitsuffikset *-it* i nøytrum også fell vekk (Brekke 2000 s. 68 f.).

Ein interessant novasjon er kjønnsbøyinga i eintal på adjektiva, der hannkjønnsord får suffikset *an*, hokjønnsord *on* og inkjekjønnt *t sør* i Österbotten (s. 152). Ein kan vel rekne med ein historisk bakgrunn i eldre kasusformer som her er endra noko og har fått annan funksjon. Svært utbreidd elles i finlandssvensk er maskulinendinga *-er* i adjektiv, som har sitt opphav i ei gammal nominativsform.

Eg kan korrigere forfattern litt der ho s. 156 nemner at *tröde* for »det rundvirke som bildar underlag för nävern i hustak» er kjent berre frå Österbotten og Åland. Det blir hevda at det norske tilsvaret er ordet *rot*. Det vanlegaste ordet i norsk er nok *tro* [tro:] (av gno. *tróð*); og *rot* ser ifølgje *Norsk Ordbok* ut til helst å vere brukt når ein ser taket innafra mellom bjelkane.

Ivars har i forkinga si alltid vist stor interesse for syntaks, og det kjem òg fram i denne boka, som vier god plass til ymse konstruksjonar. I nominalsyntaksen er den østerbotniske bruken av bestemt form utan å ha spesifikk referanse spesiell, men rettnok med parallell i nordsvensk (s. 160). Ved underledd i genitiv har òg substantivet bestemt form: »Gabriels abc-boken» (s. 161), noko som òg vik av frå nordisk elles. I austre Nyland kan òg demonstrativet komme inn: »min te stor stuvun», altså 'mi den store stua'.

Dobbelsupinum er eit særpreg for ålandske dialektar (s. 215), og den er mest brukt i irrecell betydning. Dette minner sterkt om supinumattraksjonen som i så stor grad finst i færøysk og norsk; og den parallelliteten fortener nærare gransking.

Nytt for denne bokmeldaren var det at sørøsterbotnisk har aspektforskjell på *vara* + perf. partisipp og *ha* + perfektum partisipp (supinum) (s. 148). Dette er elles eit drag som ein reknar som typisk for vestnorsk og islandsk i moderne tid, og som hadde større utbreiing i norrønt.

Boka *Dialekter och småstadsspråk* er ei omfattande bok. Ho er inga materialsamling, som dialektavhandlingar somtid kan bere preg av. Språkeksempla er avgrensa og står alltid som illustrasjon på eit poeng i drøftinga. Det er ei innsiktsfull og oversiktleg bok skriven med fleire relevante perspektiv på språk og språkkultur. At det finst nokre oppattakingar, kan godt forsvarast med at kapitla slik kan lesast sjølvstendig. Boka blir heretter referanseverket om finlandssvensk talemål.

Når ein har arbeid seg inn i boka, kan ho etterpå tene som handbok. Men her er eit sagn: Ei så innholdsrik bok burde hatt eit stikkordregister, for lesaren får svært ofte bruk for å blade fram og tilbake for å sjekke opplysningar og kontrollere minnet. Rettnok er boka systematisk oppbygd, slik at ein kan gjette seg til kvar ein skal leite, men likevel er slike register ein stor lette.

Helge Sandøy

Bengt af Klintberg, Kvinnan som inte ville ha barn. Sagotypen ATU 755, »Sin and Grace», i muntlig tradition och litterära verk. Uppsala 2016. 306 s. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 143.) ISSN 0065-0897, ISBN 978-91-87403-20-0.

En länge emotsedd utgåva! Bengt af Klintberg skrev 1962 en trebetygsuppsats i folklivsforskning och året efter en uppsats i nordiska språk, båda kring svenskspråkiga varianter av sagan om kvinnan som inte ville ha barn (typ nr 755 i Antti Aarne & Stith Thompsons typkatalog, som 2004 ersattes med Hans-Jörg Uthers reviderade

version, därav beteckningen ATU). Under 1980-talet återupptog han denna forskning med en rad studier, och fullföljer nu med denna monografi. Han har också ett programmatiskt syfte med sitt ämnesval: att »slå ett slag för en forskning som i flera årtionden har varit helt övergiven inom folkloristiken: det monografiska studiet av en enskild sagotyp» (s. 17).

Teoretiskt och metodiskt har monografin alltså vuxit fram under en lång tid och det är möjligt att avläsa olika tidsskikt av folkloristisk debatt som på olika sätt satt sina spår. Sagotypen som samlande lins för sagoforskning överlagras med intresse för traditionsbärare, kulturmiljö, performans och symboltolkning. Särskilt framhålls Bengt Holbeks *Interpretation of Fairy Tales* (1987) som föredöme, men också Alan Dundes allomotivbegrepp spelar en viktig roll. Monografin kan karaktäriseras som en samling relativt fristående studier kring ATU 755. Vissa kapitel har alltså tidigare publicerats som självständiga artiklar men är här förnyade och utvidgade.

Folksagan om »Kvinnan som inte ville ha barn» är intressant ur flera aspekter. Den väver samman normer för kvinnlighet med religiösa tolkningsramar (i den internationella sagokatalogen har den i senaste upplagorna titeln »Sin and Grace», efter Svend Grundtvigs titel *Synd og Naade* i utgåvan *Danske Folkeæventyr*, 1878). Den har en övervägande skandinavisk förekomst (som muntlig tradition). Den tillhör gruppen legendsagor (religious tales), en kategori som inte givits lika stor uppmärksamhet som undersagorna. Den är också (som flera andra av legendsagorna) en berättelsetyp som fungerar både som saga och sägen, och därigenom aktualiserar frågeställningar om genregränser och genredefinitioner. Sagan är också intressant genom att den har använts som grundval för ett flertal versioner för den skönlitterära cirkulationen.

af Klintberg anknyter till den folkloristiska metodik som utvecklades av Kaarle Krohn och hans elever, där typkataloger och motivindex blev svar på gemensamma behov. De grundläggande antagandena om möjligheten att finna urformer och rekonstruera spridningsvägar är sedan länge övergivna, men af Klintberg vill öppna för att vissa drag i metodiken är giltiga och användbara, om frågeställningarna är mer begränsade vad gäller ambitionsnivå. Han argumenterar för att ATU 755, framför allt genom den geografiskt avgränsade spridningsbild som beläggen uppvisar, är en sådan sagotyp där det är meningsfullt att ta ett helhetsgrepp om materialet och ställa frågor om variation, förändring och spridningsförlopp. Här tar han ställning för en strängare definition av sagotypen än vad tidigare forskare, även Uther, arbetat med då de inkluderat en rad berättelser från tyskspråkigt område och övriga delar av den europeiska kontinenten: »Flera av de europeiska berättelserna är så olika vad detaljerna beträffar att de måste ha uppstått oberoende av varandra» (s. 249). Enbart motiven att en kvinna inte vill ha barn, och att hon möter de barn hon varit förutbestämd att föda, är inte tillräckliga för att tala om en enhetlig sagotyp. af Klintberg utgår istället från särskilda utmärkande drag i den nordiska traditionen: kvinnan gör sig barnlös genom magisk malning, blir gift med en präst, förlorar sin skugga som tecken på sin skuld, möter de ofödda barnen och får förlåtelse samt att ett blomstringsunder sker som tecken på Guds nåd.

I inledningen avgränsar af Klintberg sin undersökning enligt ovan, och reducerar sin undersökning till totalt 152 varianter. I kapitel 1 sker en genomgång av dessa, uppdelat på olika språk- och statsområden (förutom de nordiska ländernas olika språk även frisiska samt belägg från Estland och Ostpreussen), där tidiga och sena belägg, insamlingskontexter och -former, framträdande upptecknare etc. uppmärksammas. Till exempel visar sig Grundtvigs tryckta version vara komponerad utifrån fyra uppteckningar, varav två från Evald Tang Kristensen, som stått för totalt 11 kända varianter. af Klintberg poängterar att ingen uppteckning är äldre än tidigt

1800-tal. Kapitel 2 utgörs av en motivanalys där af Klintberg diskuterar de olika motiven i detalj. Särskilt uppehåller han sig vid frågor om hur ett motiv ansluter till vardagslivet i uppteckningsmiljö, t.ex. om olika former av magisk förvandling också varit etablerade som folktro eller är att se som poetisk gestaltning. Ett sådant exempel är en längre diskussion av vad skugglöshet stått för i nordisk folktro. Sådana ställningstaganden är av vikt för diskussionen om en uppteckning ska diskuteras som »saga» eller »sägen». Här finns också diskussioner av relationen till andra berättelsekomplex, t.ex. Tannhäusertraditionen som gestaltning av botgörelse, eller mylingstraditionen som också innehåller motivet moderns möte med de förnekade barnen – i det sistnämnda exemplet förklarar af Klintberg bristen på likheter mellan traditionerna med att moderns agerande är annorlunda: i ATU 755 skapar hon mötet, i mylingstraditionen undviker hon det. Med utgångspunkt i motivanalys, de enskilda motivens funktion för helhetsformatet och den geografiska spridningen av motiven, rekonstruerar han så en tillkomstprocess. Även om botgöringsmotivet är medeltida ser han motivet att kvinnan är prästfru som centralt i traditionen, vilket förlägger uppkomsten av den äldsta formen till protestantismens tidevarv (något som också sammanfaller med kartbilderna). Baserat på spridningen och utformningen av centrala motiv placerar han uppkomsten i de svenskspråkiga Östersjöländskapen. af Klintberg framhåller dock studiet av allomotiven, d.v.s. motivet som kan ersätta varandra på samma position i berättelsen, som det intressantaste resultatet, för vad det »förmedlar om ett traditionellt symbolspråk för fruktsamhet och ofruktsamhet» (s. 163).

Ett kapitel ägnas åt genrefrågor. Här har vi ett händelseförlopp som passar för både sago- och sägenutformning, och uppteckningarnas historik uppvisar ett tydligt avtryck av hur konsten att berätta sagor finns levande och utövad fram till 1800-talets sista årtionden, och hur det istället är i sägnens form berättelsen främst upptecknats under 1900-talet. Här gör af Klintberg djupanalyser av några uppteckningar och visar på individnivå hur olika stilistiska och berättartekniska drag ingår i framställningen. Här är ytterligare en poäng att lyfta fram den folkliga berättarstilen, som ett korrektiv till de medeltidsinspirerade utformningar som präglar många tryckta sagoutgåvor. Till den sägenartade traditionen uppmärksammas hur flera sägner hakar i varann, eller hur den längre berättelsen splittrats upp i två separata sägner. Mot bakgrund av detta är af Klintbergs poäng att många av 1900-talsuppteckningarna är just anpassning till sägenformatet, och inte ska ses som kortfattade referat av ett tidigare upplevt sagoberättande.

Det fjärde kapitlet fördjupar frågeställningarna om sagans förankring i samhället genom att granska berättarnas ställningstaganden till innehållet och personerna. Här är det då, i enlighet med sagans stil, inte så mycket genom direkta värderande utsagor, utan genom handlingar och beskrivningen av handlingar som människor bedöms. I två exempel som granskas i detalj är det de ofödda barnen som faller moraliska omdömen och därigenom ger berättelsen dess tendens – intressant nog får då pojkar och flickor ge olika bedömning vilket också varierar med berättarens kön. Redan att fördelningen mellan kvinnliga och manliga berättare är jämn, och det generella mönstret för uppteckningar är en manlig dominans, indikerar att temat varit särskilt betydelsefullt för kvinnor. Här finns också en tendens till att kvinnor haft större förståelse för kvinnans rädsla för barnafödslar, och förmildrar personskildringen – även om hon begär en synd så finns en reell oro att sympatisera med. Skildringen av prästen blir både en utvärdering av prästrollens förväntningar och aktualisering av en förlåtelse/fördömande-tematik.

Så långt har analysen hållit sig till uppteckningsmaterial som representerat muntlig tradition. Det femte kapitlet går istället in på hur sagan behandlats i skönlitterära framställningar och öppnar därigenom för uppmärksammandet av folklöreuppteck-

ningarnas samhälleliga och intertextuella samspelepart, de strömningar som gjort att intresset för folklig kultur blivit möjligt att omsätta i vetenskaplig verksamhet. Här rekonstruerar af Klintberg hur olika författare kommit i kontakt med sagan, hur de behandlat stoffet och vilken roll deras texter fått. Tidigast var det den danske poeten Carsten Hauch som skriver en dikt 1816, därefter Euphrosyne 1828. De tyska dikterna »Anna» av Lenau och »die Kinderlose» av Frankl visar sig båda återgå på muntlig förmedling av Carl August Hagberg. H. C. Andersen har berättandet av sagan som ett avsnitt i sin roman *Kun en spillemand* från 1837. Hugo von Hoffmannsthal har i »die Frau ohne Schatten», den utvidgade versionen av librettot till Strauss opera, byggt ut berättelsen med anknytning till orientalistiska motivkretsar och skapat två kvinnogestalter: kejsarinnan som saknar skugga och färgarfrun som avsvurit sig barnafödande. Dominerande i de litterära bearbetningarna är förändringen av motivet för att avstå från barn – där den muntliga traditionen främst framhåller rädslan för födslarnas smärta och risken att dö, har istället fåfänga satts in som bevekelsegrund. I en exkurs får läsaren också ta del av hur sagan kommit in i den antroposofiska traditionen av sagoutgåvor och sagostunder, något som af Klintberg uppmärksammade när 1978 en bekant oombedd och spontant återberättade ett referat av sagan.

En sammanfattning recapitulerar de bärande slutsatserna, inte minst om sagans framväxt och spridning, och understryker sambandet mellan variation i utformning över tid och variation i berättarkontexter och berättarpraxis. af Klintbergs stora kännedom om och beläsenhet på saga-/sägenområdet genomsyrar hela monografin. Jag saknar dock Inger Lövkronas *Annika Larsdotter, barnamörderska* (1999) och Jonas Frykmans *Horan i bondesamhället* (1977) i den contextualiserande litteraturen.

Att bygga en undersökning kring en sagotyp på det sätt af Klintberg gör här skulle utan alltför stora svårigheter kunna infogas i ett post-postmodernistiskt teoribygge där nätverk avtäckts mellan människor, berättelser, situationer och samhällskontexter, och sagans möjligheter att påverka sina lyssnare i hur de ser på sig själva och andra gör den till en aktant (ett begrepp lånat från folksagoforskningen!) i sådana nätverk.

De svenska folkminnessamlingarna innehåller mängder av fantastiskt material. Även om merparten av sagosamlingarna har tillkommit inom vetenskapliga paradigmer som inte längre är hållbara, och i konsekvens bär på motsvarande brister i sin utformning, så kvarstår frågorna: Vad ska vi göra med våra arkiverade texter? Hur ska vi formulera de frågor som de befintliga uppteckningarna är svar på? Bengt af Klintberg har med den här studien visat på nya möjligheter att gå vidare. De passar inte för alla sagotyper – andra typer kan behöva andra infallsvinklar för att poängerna med deras existens ska bli synliga. Samtidigt kan metodiken lika gärna tillämpas med ett tema eller ett motiv som sammanhållande nav. Jag hoppas på att Bengt af Klintbergs monografi kan skapa en nytändning inom svensk folksagoforskning.

Alf Arvidsson

Lena Kättström Höök, Lucia i nytt ljus. Stockholm 2016. 69 s. ISBN 978-91-71085-8-87.

Ovanligt många journalister kontaktade mig och ville prata om Lucia i december 2016. En anledning till detta var ett foto av en mörkhyad pojke i luciakrona som fotograferats för ett företag. Bilden fick stor spridning i (sociala) medier och många

kommentarer var starkt kritiska till att barnet med luciakrona var mörkhyad och pojke. Inledningsvis låg fokus på hudens färg men när allt fler reagerade på de, ofta, rasistiska kommentarerna flyttades fokus till barnets kön. Det intressanta är att de som reagerade mest negativt gjorde detta med »svenska traditioner och seder» som ursäkt och visade därmed sin okunnighet om just dessa! För precis som Lena Kättström Höök framhåller i boken *Lucia i nytt ljus* är luciatraditionen en komplex blandning av olika traditioner som förändrats över tid och där olika sätt att uppmärksamma dagen existerat parallellt. *Lucia i nytt ljus* kom lägligt med tanke på de diskussioner kring luciafirandet som florerade i (sociala) medier där olika röster gjorde anspråk på att veta hur Lucia ska firas utan att ha de historiska beläggen. I boken visar inte bara Lena Kättström Höök att manliga lucior varit vanligt, ett faktum som sänker argumenten om att en pojklucia inte är lämpligt och dessutom visar att Lucia är en tradition som förändras hela tiden och som har många olika influenser. Som Lena Kättström Höök skriver: »Historiskt sett har luciafirandet många olika rötter och inslag från flera tider, platser och religioner. Högtiden kännetecknas av starka kontraster: ljus och mörker, gott och ont, enkelhet och överflöd, skämt och allvar, oskuld och oanständighet, heligt och världsligt, folkligt och aristokratiskt, privat och offentligt, regionalt och nationellt» (s. 75). Kontrasterna, menar Lena Kättström Höök, är anledningen till att luciafirandet ibland är provocerande. Luciafirandet har dock förändrats över tid: mörkret, det onda, skämten, oanständigheten, regionala variationer och det folkliga har »tvättats» bort och kvar finns föreställningen om luciafirandet som det ljusa, heliga och nationella.

Bokens ca 70 sidor är effektivt använda. Inledningsvis ställs frågan: Vad är Lucia? Vidare beskrivs Lucias blandade bakgrund, hur luciafirandet har formats, hur det gick till när Lucia blev offentlig, vilka karaktärer som har ingått och idag ingår i Lucias följe. Sedan följer några korta kapitel som tar upp Lucia i utlandet, några lucia-debatter och traditionens karaktär. De drygt 30 illustrationerna visar tydligt att Lucia firats på många olika sätt. Strukturen på boken fungerar väl.

Formatet är lättillgängligt, bokens omslag är inbjudande och de många illustrationerna ger både tyngd och lätthet till boken. Jag hoppas att boken kommer att hitta vägar till förskolor och skolor och spridas bland dem som tänker och tror att den vitklädda skönsjungande lucian är en gammal ursvensk tradition. Det jag hade önskat vore tydligare är källhänvisningarna. Jag vet att det kan upplevas som att texten inte blir lika tillgänglig men jag hade önskat att flera av de påståenden som görs i texten hade haft tydligare källor. Det finns flera anledningar till det. En är att det kan vara lätt att avfärda påståenden om inte källa anges och en annan är att de som är specialintresserade (som jag!) skulle vilja kunna gräva djupare i litteraturen och arkiven. Något av tyngden i texten har alltså fått ge vika för tillgänglighet, vilket jag tycker är synd.

Jag hoppas och tror att 2017 års luciadebatt, för någon debatt blir det säkert, kommer att vara mer nyanserad och att fler kommer att kunna svara sakligt på kommentarer uttryckta av människor som påstår att ljusa skönsjungande lucior är lika gammalt som Hedenhös och att svenska traditioner ska bevaras för bevarandets skull. *Lucia i nytt ljus* kommer förhoppningsvis att användas flitigt för att bemöta påståenden om luciafirandets stabilitet. För, som Lena Kättström Höök visar, är den ständiga förändringen en viktig del av traditionens karaktär och också det som gör att den lever vidare. Så låt alla som vill vara lucior vara lucior!

Therese Leinonen, *Talet lever! Fyra studier i svenskt talspråk i Finland. Helsingfors 2015. 230 s. ISBN 978-951-583-292-4.*

I *Talet lever! Fyra studier i svenskt talspråk i Finland* studerar Therese Leinonen det finlandssvenska talspråket ur olika perspektiv. Gemensamt för de fyra studierna är att de bygger på inspelningar med närmare tusen personer som gjordes under åren 2005–2008 i projektet »Spara det finlandssvenska talet» vid Svenska litteratursällskapet i Finland. Leinonen använder sig av sociolingvistisk variationsanalys för att beskriva och förklara variation och förändring i språkbruket. Tack vare att materialet är insamlat under en begränsad tid och på ett enhetligt sätt över hela språkområdet ger det möjlighet till direkt jämförbara studier av talspråket i de finlandssvenska regionerna.

Den första delstudien heter »Åboländska på 2000-talet». Administrativt och kulturellt bildar Åboland en enhet, men dialektmässigt är Åboland ett övergångsområde där österbottniska, åländska och nyländska dialekter möts. Dialektutjämningen har varit omfattande i Åboland och det är tydligt att närheten till Åbo har betydelse för dialektutjämningen. Leinonen fastslår dock att den stora förändringen verkar ha skett redan tidigare – mellan de äldsta intervjuade i den här undersökningen och en ännu äldre generation.

Den andra studien heter »Från *di* och *dem* till *dåm* – Variation och förändring i fyra städer i Svenskfinland». Leinonen visar här att allt färre finlandssvenskar upprätthåller distinktionen mellan *di* och *dem*. Det är en tydlig generationsskillnad där andelen *dåm* ökar med sjunkande ålder. Hon anger att argumentet för att behålla distinktionen mellan *de* och *dem* i skrift har varit att finlandssvenska talare upprätthåller distinktionen också i talspråket. Hennes slutsats är att om någon generation kan även finlandssvenska skribenter ha tappat språkkänslan för *de* och *dem* och då faller argumentet för att behålla distinktionen.

Den tredje studien heter »Fonetisk kvantitet i finlandssvenska stadsmål». Kvantitet har setts som en av de tydligaste sociala markörerna i svenskan i Finland – längre konsonanter associeras med högre socioekonomisk status. Nu tycks ett neutralt uttal vara på frammarsch. Leinonen skriver: »Om man varken vill låta 'snobbig' eller 'bonnig' väljer man helt enkelt ett uttal mitt emellan de två ytterligheterna».

Den sista delstudien bär rubriken »Ordklasstagning av finlandssvenskt talspråk». Den handlar om vilka tekniska möjligheter det finns för automatisk analys av språk. Vid Svenska litteratursällskapet i Finland pågår arbetet att bygga upp en finlandssvensk talspråkskorpus (Talko). Det är en utmaning att bygga talspråkskorpusar eftersom talet först måste omvandlas till maskinläsbar form för att kunna bearbetas och göras sökbart. Extra svårt är detta för mindre språk och dialekter som inte har tillgång till lika stora resurser som större språk, men Leinonen betonar att det är viktigt att korpusar för mindre språk byggs eftersom språk som talas av många ofta saknar drag som man finner i små språkgemenskaper och därmed ger en förenklad bild av den språkliga mångfalden. Leinonen beskriver hur en taggare baserad på svenskt skriftspråk kan tillämpas på finlandssvenskt talspråk och hur taggningsresultatet gradvis förbättras.

Talet lever! är välskriven och framställningen är mycket pedagogisk. Möjligen hade den sista delstudien tjänat på att beskrivas mer utförligt. Den tekniska beskrivningen kan vara svår att ta till sig för en språkvetare, men där finns värdefull kunskap att hämta inom korpuslingvistikens område. Korpuslingvistik har de senaste åren vuxit fram som ett allt viktigare fält tack vare den snabba utvecklingen inom databranschen. Leinonen förmår utnyttja denna nya teknik och testat nya metoder för analys och beskrivning av variationen i talspråket. Det är mycket spännande att ta del av all den nya kunskap om talspråket i Finland som ryms i *Talet lever!*.

Kalle Lind, *Skånsk-svensk ordbok från abekatt till övanpo*. Malmö 2016. 229 s. ISBN 978-91-87905-37-7.

Den som är intresserad av skånskt dialektalt ordförråd kan glädja sig åt en relativt lång rad utgivna ordlistor och ordböcker, med lite olika inriktning och omfattning. På strikt vetenskaplig grund – tillika på Institutets för språk och folkminnen rika samlingar av dialektord – vilar Gösta Sjöstedts *Ordbok över folkmålen i Västra Göinge härad* (1979–99), Åke Hanssons *Ett Österlennål. Ordbok över dialekten i Östra Ingelstads socken, Ingelstads härad* (2001) och Carl-Erik Lundbladhs *Skånska dialektord* (2 uppl. 2014). Dessa ordböcker uppfyller forskarens högt ställda krav och har dessutom sitt självklara intresse för allmänheten.

Vid sidan av denna svit av vetenskapliga dialektordböcker finns en skånsk populärläxikografisk tradition som närmast kan beskrivas som kåserande. Ett grundläggande arbete härvidlag är Åke Ohlmarks *Skånsk-svensk ordlista exemplifierad med skånska alldagsfraser*, som gavs ut första gången 1969 och sedermera successivt svälldes ut först till *Skånsk-svensk ordbok* (1978) och sedan till *Skånsk-svenskt dialektlexikon* (1981). Dessa och liknande verk hämtar sitt material inte från de vetenskapliga arkivsamlingarna utan från andra håll: författarnas egna ordförråd, erfarenheter och minnen, skånsk populärkultur m.m. Syftet är i minst lika hög grad att roa som att bilda läsaren.

Det är i denna tradition som Kalle Linds *Skånsk-svensk ordbok från abekatt till övanpo* (2016) hör hemma. Beteckningen *ordbok* är nog väl vald ur marknadsföringssynpunkt och kan väl inte betraktas som vilseledande, men den är oegentlig på två sätt. Dels är många artiklar rent encyklopediska (t.ex. »Rydberg, Eva» och »Sjöbo marknad»), dels och framför allt är det i många fall inte fråga om ordboksartiklar i vanlig bemärkelse utan snarare om korta, humoristiskt och lättsamt hållna redogörelser för och reflektioner kring skånska ord, uttryck och företeelser: mikrokåserier, om man så vill. Jag exemplifierar gärna formatet, som bjuder på många ögonblicksbilder av nutida skånskt vardagsliv, genom att citera en artikel in extenso (s. 30):

bulle i bulle, populärt mellanmål bland skolelever, slöhögar och gotttegrisar i Sydsverige. Man köper en Delicato-bulle och en franskrödsbulle, klyver den senare, rensar ut lite brödkött och placerar sen den förra mellan franskrödshalvorna. Vill man framstå som ännu något infantilare kan rätten också kallas »bulle boj-boj».

Andra artiklar består blott av uppslagsordet följt av en definition, t.ex. »**bugasprängd**, proppmätt».

Om ordurvalet kan sägas att det liksom i jämförliga verk blandas friskt från olika håll. Förf. redovisar (s. 8) dock på ett avväpnande ärligt sätt sina urvalsprinciper:

Tre principer har styrt mitt urval:

- 1) ord som jag uppfattar som typiskt skånska och som kanske också ger uttryck för skånsk historia och mentalitet,
- 2) ord som jag själv har hört under mitt liv och som ger mig igenkännandets varma välbehag,
- 3) ord som är roliga.

Dialektbegreppet har under senare decennier som bekant omdefinierats och utvidgats. Det är ändå intressant att notera att många av de ord som tas upp till behandling i boken är utpräglade (ungdoms)slangord (några äldre, andra yngre), t.ex. *bia* 'biograf', *bull* 'skitprat', *coca* 'coca-cola', *lack* 'irriterad, arg', *moja* 'morsa', *sugig* 'då-

lig' och *ägig* 'bra, fantastisk, utmärkt'. I den mån dessa är lokalt eller regionalt förankrade (jag skulle t.ex. sätta frågetecken för *lack*, liksom för de väl purunga bildningarna *sugig* och *ägig*) utgör dessa det verkligt intressanta i boken ur ett språkvetenskapligt perspektiv. Dessa torde nämligen inte finnas förtecknade i några andra lexikografiska verk.

Vid sidan av slangorden står ett urval ord som härrör från det äldre skånska dialektala ordförrådet, och det är företrädesvis fråga om sådana ord som fortfarande har viss bruklighet i skånskpräglad talspråk: *alika* 'kaja', *glyttig* 'barnslig', *hagalen* 'gig', *hialös* 'rastlös, oregerlig', *klydda* 'konstra, vara omständlig', *lomma* 'ficka', *nälla* 'nässla', *pantoffla* 'potatis', *pära* 'ds.' *rullebör* 'skottkärra', *säckakärra* 'pirra', *trö* 'trampa', *visping* 'geting' o.s.v. Ofta är den anförda betydelsen en lite annan än den som råder i äldre dialekt. Det gäller t.ex. *mög* 'skräp, skit, bråte' (förr 'gödsel, spillning; avföring') och *rälig* 'vidrig, äcklig, motbjudande' (förr 'förskräcklig'). Sådana fall återspeglar betydelseutvecklingar som har ägt rum under senare generationer. Betydelsen 'dena sidan om' av *hin sidan* (s. 75) bör däremot snarare betraktas som en missuppfattning (det betyder det rakt motsatta: '(den) andra sidan'). Och när adjektivet *nimm* (s. 133) uppges betyda 'lugn, behaglig' undrar jag varför den väl vanligare betydelsen 'praktisk, behändig, bekväm' undanhålls.

Stoffet i ordboken uppges (s. 7) vara hämtat från »de skånsk-svenska ordböcker som redan finns [...], tips från vänner och P4-lyssnare, romaner skrivna av skånska författare, texter sjungna av skånska sångare och min egen vokabulär.» Av »skånsk-svenska ordböcker som redan finns» nämns Jonny Ambrius *Skånsk ordbok* (2009) och Åke Ohlmarks *Skånsk-svenskt dialektlexikon* (1978), och dessutom har material hämtats från Ulla-Grett Johnssons arbeten (1994 m. fl.). De vetenskapliga ordböckerna och arkivsamlingarna lyser med sin frånvaro. Detta är visserligen legio i denna tradition, men självfallet hade det funnits mycket att hämta här. Och även om de vetenskapliga skånska dialektordböckerna inte har ordet »skånsk-svensk» i titeln får man av formuleringen i Linds förord intrycket att Ohlmarks och Ambrius böcker är de enda lexikografiska resurserna om skånska dialekter som finns, och det är ju långt ifrån sanningen.

Att resultatet av Linds samlande är en korpus av ord av olika proveniens återspeglas på olika sätt i stavningen och formen. Direkt efter det äldredialektala *gabekatta* 'skrikig kvinna' kommer *gapflabb*, med *p* och synkoperad förled. I några fall ges geografiskt skilda dialektformer av samma ord: *förveten* 'nyfiken' uppförs (s. 55) dels som *förveden*, dels som *förvidden*. Det sägs dock inget om att den förra formen är nordskånsk, den senare sydsånsk, och av många andra ord ges inte motsvarande variantformer; *pilla* anförs t.ex. (s. 144) enbart i sin nordskånska form, *pela*, och *hosa* 'strumpa' och *sitta* blott i sina sydsånska former, *hossa* (s. 75) och *sidda* (s. 159 f.).

Uppslagsformerna följer ofta uttalet, och det får betraktas som ändamålsenligt i ett verk av detta slag. Att normalisera exempelvis det pregnanta *blannevann* 'groggvirke' till *blandvatten* skulle troligen inte tjäna den typiska läsaren av Linds bok. Principen om uttalsnära stavning tillämpas dock rätt pragmatiskt. *Rälig* skrivs t.ex. (s. 156) med finalt *g* trots att detta saknas i uttalet i nästan hela Skåne, och detta är ju också helt i sin ordning i en bok som denna, då *g*:et underlättar för läsaren att identifiera ordet som ett *ig*-adjektiv och *g*-bortfallet så att säga sköter sig självt vid läsningen. Det finns inkonsekvenser som sticker i ögonen på en språkvetare – jag uppehöll mig vid läsningen en del vid en vacklan mellan etymologisk och uttalsenlig stavning av vissa korta vokaler; jfr t.ex. *fälleben* : *felleben* 'krokben' (s. 54), *korra* : *kårra* 'dypöl' (s. 100) och *jubba* 'jobba' (s. 86) : *lomma* 'ficka' (s. 109) – men dessa vållar troligen knappast några bekymmer för flertalet av bokens läsare, som utan

problem kan identifiera orden och redan vet besked om uttalet. Stavningen *ou* av det korta *o*-ljudet i t.ex. *hutta* »houtta» 'kasta' (s. 79) är däremot olämplig då den ger en direkt felaktig bild av uttalet (jfr Hallberg 2003 s. 24).

I vissa ordartiklar ges upplysningar om uttalet utöver själva den uttalsnära stavningen av ordet. Dessa är inte alltid helt lyckade. Exempelvis uppges beträffande adjektivet *egen* 'udda, annorlunda, eljest' att det uttalas »med betoning på det inledande *e:et*». Någon annan betoning kan naturligtvis aldrig vara aktuell, och det förf. menar är att ordet har accent 2, till skillnad från *egen* 'proprius', som har accent 1. Men nu tillhör betoning och tonaccent ett område som är svårt även för språkvetare att popularisera.

Här och var möter redogörelser för och förklaringar av språkliga förhållanden. Någon gång är de uppenbart avsedda att roa, och då är de gärna så pass halsbrytande att man förstär att de inte skall tas på allvar. Andra gånger tycks de däremot vara allvarligt menade, och då blir man i bästa fall osäker på vilken sanningshalt som eftersträfvats. Förklaringen s. 204 av objektsformen *voss* 'oss' av *vi* som en reflektion av en tendens att »peta in ett *v* framför ord som börjar på vokal» har sålunda ingen uppenbar humoristisk poäng. Den är också gripen ur luften; någon sådan tendens finns inte. Som jag ser det hade förf. gärna fått antingen ta reda på den gängse uppfattningen i frågan (att *v* är överfört från grundformen *vi*; se t.ex. Swenning 1917–37 s. 382) eller avstått från att försöka förklara formen. Uppgiften att 'potatis' heter *pära* i »sydost» (mot *pantoffla* i »sydväst») är uppenbarligen helt allvarligt menad, men den stämmer inte. *Pära* råder i huvudsak i nordöstra Skåne, *pantoffla* i södra, och ett övergångsområde i nordväst har båda orden. Detta redovisas av Anna Westerberg i kartform i artikeln »Några äldre dialektord för 'potatis'» i *Språken i Sverige* (Dahl & Edlund 2010 s. 76), en volym i *Sveriges nationalatlas* (jfr Ingers 1939 s. 16). I artikeln »bier» (s. 22 f.) hade det väl varit intressant i en bok som den aktuella att nämna att man förr ofta skilde mellan *bier*, som företrädesvis betecknade bryggeribryggt öl, och *öl*, som då avsåg det hembrygda ölet. I stället uppges *bier* »[l]ångt in på 1900-talet [ha varit] den dominerande skånska benämningen på maltdryck», vilket kan komma läsaren att tro att *öl* är ett sent lånord från standardspråket, medan det i själva verket är ett arvord i Skånemålen.

Skånsk-svensk ordbok från abekatt till övanpo står på gränsen mellan populärvetenskap och skämtprosa. Som forskare får man finna sig i att det man själv ägnar ett fullständigt seriöst studium görs till ämne för skämtsamheter (det vore väl egentligen ganska tråkigt om så aldrig skedde), och att dialekter och dialektord är källor till munterhet är allbekant. Men Lind har också allvarliga ambitioner med sin bok (s. 6):

Denna bok är [...] i någon mån till mina söner. Om de en dag får för sig att bläddra i den så kan de få en hint om hur deras farmors mor en gång pratade. Kanske retar det deras nyfikenhet på vem hon var, var hon kom ifrån, vilka umbäranden hon hade att leva med. Många ord stammar förstas från bondesamhället med dess specifika behov och vanor, andra ord kommer från en stadskultur som har förändrats åtskilligt under åren. Med språket bygger vi broar bakåt, till de som stred och slet för att vi skulle komma dit där vi är nu.

Mot denna bakgrund är det lite synd att boken i så stor utsträckning dels kompromissar med sanningen för humorns skull, dels och framför allt innehåller en rad onödiga faktafel. Lind ger visserligen (s. 7) en brasklapp i förordet: »Jag vill ha fört till protokollet att jag inte är språkvetare. Jag är någon sorts kulturarbetare, skribent, ihopsamlare av udda fakta, boksammanställare, radiopratare och allmän spelevink.» Detta är utmärkt och i samklang med den rediga – om ock skojfriska – deklaration av bokens syfte och innehåll som ges i förordet. Till skillnad från t.ex. Ohlmarks har Lind här förfarit exemplariskt.

Skånsk-svensk ordbok från abekatt till övanpo förtjänar förstas att betraktas som det den är: ett kåseri om skånskt språkbruk, kynne och identitet. Som sådant betraktad är den både mer underhållande och ärligare i fråga om innehåll och syfte än dess föregångare i »genren». Tillfällena då man ler av igenkänning är många, inte minst tack vare att boken tar med en del av yngre generationer skåningars ord och uttryck. Bokens populärvetenskapliga sida – för en sådan har den – skulle dock ha mycket att vinna på en faktagranskning inför en eventuell andra upplaga, utan att den humoristiska sidan fördenskull behövde bli lidande.

Mathias Strandberg

Helena Palmén, Identitet i samspråk. Kodväxling till standardvarietet som risk och resurs i östnyländska samtal. Helsingfors 2014. 233 s. ISBN 978-952-10-9735-5.

Helena Palméns (19.5.1958–15.2.2017) avhandling börjar med dessa rader (s. 11).

All språkforskning handlar i slutändan om människan. Språket kännetecknar människan som art. Således handlar all språkforskning om oss, i förlängningen om mig. Eftersom jag forskar i språk forskar jag i mig själv. I den forskning jag utför är jag själv i högsta grad närvarande. Alla tankar jag tänker och alla slutledningar jag drar kan relateras till hur just jag uppfattar världen. Det ligger en sanning i detta, och vetenskapen söker sanningen, men samtidigt strider dessa påståenden mot kraven på objektiv forskning.

Detta är ett minst sagt ovanligt sätt att börja en avhandling. Det är betydligt vanligare att en avhandlingsskribent försöker gömma jaget och lyfta fram objektivitet och mätbarhet. Det är helt enkelt så att dessa rader i ovanligt hög grad är kännetecknande för just denna avhandling. Helena Palmén utnyttjar sin egen språkliga intuition för att avgöra när en talare skiftar från dialekt till standardspråk, och hon utnyttjar sin egen förståelse av kulturen för att tolka innebörden i språkväxlingen. Hon är i högsta grad närvarande i sin egen forskning. Ambitionen bakom avhandlingen är inte att noggrant beskriva ett antal språkliga detaljer utan snarare att förstå språkets roll för att konstruera och upprätthålla identiteten hos den svensktalande delen av befolkningen i östra Nyland. Detta är naturligtvis ett mycket ambitiöst projekt.

I kapitel 2 placeras avhandlingen in i forskningsrummet. Först en geografisk, historisk och social beskrivning av östra Nyland. Sedan en påfallande kortfattad beskrivning av dialekten i området. Den här kortfattade dialektbeskrivningen visar med all önskvärd tydlighet att det inte är språkssystemet som står i centrum för intresset. Därefter följer ett längre avsnitt där författaren på ett utmärkt sätt beskriver hur forskning inom dialektologi och sociolingvistik förändrats genom åren. Hon placerar in sig själv i det vetenskapliga rummet på ett bra sätt. Hon säger att hon hör hemma inom interaktionell dialektologi och att hon använder en samtalsanalytiskt inspirerad diskursanalys, vilket är en bra karakteristik. Det här avsnittet är välgjort med många och relevanta referenser till tidigare arbeten inom fältet, till exempel Bockgård & Nilsson (2011).

Avsnitt 2.4 (s. 20–27) har den konventionella rubriken »Termer och begrepp». Mindre konventionellt är att avsnittet delas i två avdelningar, dels operativa termer, dels allmänna termer. De operativa termerna är sådana som används i analyserna och som ges en särskild definition i avhandlingen. Det är de två termerna *dialekt* och *standardvarietet* som ges operationella definitioner. Med *dialekt* avses i avhandlingen östnyländsk dialekt, eller snarast det som talarna uppfattar som östnyländsk dialekt. Begreppet *standardvarietet* är negativt definierat. Det är det som

inte uppfattas som dialekt och det som talarna skiftar till vid ett kodbyte. Eller för att uttrycka det väldigt enkelt: distinktionen handlar om det egna språket gentemot det andra språket. Det som avgör vilket språkbruk som föreligger i ett visst samtal är hur talarna agerar i talsituationen, och den tolkning som Helena Palmén gör av interaktionen.

Jag tycker att det är en utmärkt strategi att i ett avsnitt om termer och begrepp markera vilka termer som ges operationella definitioner. Det är sådant som bidrar till tankeredan i resonemangen.

På s. 33 presenteras avhandlingens två forskningsfrågor.

1. Hur fungerar standardvarieteteten som resurs i det dagliga dialektala livet?
2. Vilken språklig identitet kan man spåra bakom de attityder till dialekten som människor i östra Nyland ger uttryck för när de i intervjuer talar om språkbruket i lokalsamhället eller när de kodväxlar?

Utöver de här två forskningsfrågorna har avhandlingen ett vidare syfte, som beskrivs på följande sätt (s. 33):

Dialektens betydelse har inte beskrivits ur den dialekttalandes perspektiv, dvs. hur man med dialekt som modersmål tar till sig och orienterar sig i världen. Min förhoppning är att kunna vidga och fördjupa perspektivet på dialekt och öka respekten för den dialekttalandes språkliga kompetens.

Det finns två avsnitt i boken (kapitel 3 och 5) som presenterar de empiriska undersökningarna. I kapitel 3 redogörs för hur människor uttalar sig om språk och språkbruk i 21 intervjuer med 25 informanter (materialet är hämtat från forskningsprojektet Spara det finlandssvenska talet och de intervjuer som analyseras är inspelade i östra Nyland). I intervjuerna behandlas ämnesområden som skolan, arbetsplatsen och medierna och där ges diverse kommentarer om språkbruket. Analysen av dessa handlar om att bakom påståendena hitta attityderna som i sin tur speglar en (lokal)språklig identitet. I avhandlingen är ordet *identitet* många gånger vanligare än ordet *attityd(er)*. De här begreppen hänger ihop och i min syn på saken ligger begreppet identitet på en högre abstraktionsnivå än begreppet attityd. Jag hade gärna sett ett resonemang om relationen mellan attityd och *identitet*. Men det är, som sagt, identiteten som eftersöks i avhandlingen.

Ett avsnitt har rubriken »Den stigmatiserade språkliga identiteten» (s. 39–54). Det är vanligt i intervjuerna att informanterna återger situationer där negativa attityder mot dialekten framkommit. Termer som ofta förekommer i analyserna av de här utsnitten ur intervjuerna är *skam*, *skammen* och *skamkänslor*. Detta trots att ordet *skam* inte används av informanterna. Ord och begrepp som *trygghet*, *stolthet* och *hemkänsla* förekommer mer sparsamt i analyserna. Jag tycker att de flesta citat visar upp en känsla av såväl skam som stolthet. I mina ögon tolkar Helena Palmén in mer i citaten än vad som finns där. Å andra sidan kan inte jag med mitt utifrånperspektiv åberopa något tolkningsföretade.

I det här sammanhanget introduceras begreppet *tyst identitet*, som används både i analysen av intervjuerna och, än mer, i kapitel 5, där kodväxlingarna analyseras. Det används då talaren med antydningar spelar på gemensamma uppfattningar och erfarenheter, t.ex. genom användning av diskurspartiklar.

I vad mån begreppet *tyst identitet* kommer att tas upp av andra forskare är svårt att säga, men det är inte fel att försöka lansera begreppet. Den som vill argumentera mot begreppet skulle förmodligen säga att tyst identitet är vanlig identitet som man låter vara underförstådd i det (språkliga) beteende man visar upp. Man talar i samförstånd, och då behöver man inte vara explicit. Tvärtom finns det en poäng med att uttrycka sig implicit, vilket kan tolkas som att talaren har förtroende för att lyssnaren gör rätt

tolkning. Ju bättre de samtalande känner varandra, desto mer kan man låta vara underförstått.

Som jag ser det, går det inte att vare sig verifiera eller falsifiera existensen av tyst identitet. Det är snarare frågan om vilken nytta man kan ha av begreppet, vilken förståelse av den språkliga verkligheten som det kan bidra med. Frågan är, skulle jag säga, om man ska tala om tyst identitet eller om en typ av kommunikationsstrategi när informanterna förmedlar antydningar snarare än påståenden.

Det längsta kapitlet och den empiriska kärnan i avhandlingen är kapitel 5, »Samstråksanalys», s. 95–191. Sekvenser av kodväxling mellan dialekt och standard analyseras i två material, dels tre inspelningar med sju kvinnor i en syjunta, dels en inspelning med sex män i ett jaktlag. I de här fallen är inspelningarna gjorda utan att forskaren är på plats, och samtalen/mötena skulle ha ägt rum även om ingen forskare eller bandspelare funnits i närheten. I samtliga fall är det personer som känner varandra och delar språklig bakgrund. Helena Palmén säger att de är ordentligt kompetenta i såväl dialekten som standardspråket. Om det alltså i samtalet där man talar dialekt plötsligt dyker upp ett ord, en fras eller en mening på standardspråk, så är det inte en slumpens skörd eller en felsägning utan en kodväxling med kommunikativ innebörd.

Dessa samtalssekvenser med kodväxlingar beskrivs, förklaras och tolkas i avhandlingen. För att utföra det arbetet krävs god kännedom både om dialekten och kulturen i området. Jag får med min västsvenska språkliga och kulturella bakgrund lita på de analyser och tolkningar som ges – men de verkar övertygande. Sammanfattningsvis kan sägas att kapitlet utgör en utmärkt empirisk studie av kodväxling, och i synnerhet då av vad som ligger bakom kodväxlingarna.

Det finns många intressanta saker att fundera över i det här femte kapitlet. Tekniken i analysen är att analysera växling från en kod till en annan. Detta ger en bild av en diglossisituation; ibland används dialekt och ibland standardspråk. Samtalsdeltagarna vet undantagslöst, tycks det, när den ena eller andra koden används. Man får alltså bilden av en språkmiljö med två klart skilda varieteter. Om man utifrån samma inspelade material hade valt ut tio språkliga variabler och undersökt frekvensen av dessa hos informanterna (alltså en klassisk sociolingvistisk undersökning i Labov-traditionen), kanske man hade fått en bild av språkmiljön som en skala eller stege mellan utpräglad dialekt och utpräglad standard, där individerna hamnar på olika ställen i ett språkligt kontinuum. Precis så som det brukar se ut i klassiska sociolingvistiska undersökningar i västeuropeiska samhällen (Sundgren 2004).

Om man t.ex. granskar transkriptionen i exempel 7 (s. 122), hittar man 2 *dii*, 9 *dom* och 6 *tåm* (ibland pronomen, ibland artikel). Vad detta visar är rimligtvis att det i dialekten finns en variation, av allt att döma en variation som både är interindividuell och intraindividuell. Det intressanta i sammanhanget är att detta inte upplevs som kodväxling av samtalsdeltagarna (eller av författaren) utan helt enkelt som vanligt samtalspråk på dialekt. När en person senare i exemplet säger »hiit pååååår eljjakt», då har det skett en kodväxling, och detta kan den som lever i språkgemenskapen avgöra.

Jag tror att det är fullt möjligt att man kan få så helt olika bilder av en språkmiljö genom att använda olika vetenskapliga angreppssätt och, vad viktigare är, jag tror att båda kan vara sanna. Vad som i ett objektivet utifrånperspektiv kan beskrivas som språkliga gradskillnader med stor variation kan i ett inifrånperspektiv vara två klart åtskilda varieteter. Jag tycker att det finns en väsentlig teoretisk poäng i detta, en poäng som jag gärna hade sett diskuterad i avhandlingen.

En annan sak som inte riktigt utreds i avhandlingen är var en kodväxling börjar och slutar. Exempel 15 på s. 148 illustrerar den här poängen extra tydligt. I ett citat

på sex rader är sex bitar fetstilade, vilket markerar kodväxling. Mellan dessa bitar är det vanlig text, vilket enligt konventionen i avhandlingen representerar dialekt. Är detta *en* kodväxling eller sex? Det enda rimliga är väl att, utifrån ett inifrånperspektiv, säga att detta är *en* kodväxling, där informanten Gustav liksom håller ett litet anförande. Och när han gör det hämtar han språkliga drag både från standardspråket och dialekten. Ett sätt att lösa det här i notationen vore att sätta ut markeringar för en kodväxlings början och slut.

Det ska också sägas att hela det vetenskapliga arbetet, alltifrån insamling av material, val av utsnitt att tolka och tolkningarna hänvisar till och vilar på ett mycket brett fält av vetenskapliga teorier och metoder. De flesta avhandlingar i språkvetenskap är teoretiskt mycket smalare. Det finns både risker och vinster med att vidga perspektiven. Risken är att man missar en del; ingen kan vara expert på allt, och man kan inte få med allt. Det finns naturligtvis mer skrivet om dialekter, språkvariation, diskursanalys, identitetsforskning och kodväxling än vad som kommit med i avhandlingen. Detta är ingen kritik utan bara ett konstaterande.

Jag tycker att vinsterna med breddningen är stora. Den här avhandlingen är djärv på det sättet att den ställer stora och viktiga frågor. Det är inte bara en analys av 24 exempel på kodväxling. Det är ett sätt att försöka få svar på vad dialekten betyder för människor i östra Nyland. Ingående studier av fenomenen i dialekter har gjorts tidigare i artiklar och avhandlingar. Diskussioner om dialektens roll ur den dialekttalandes perspektiv har förts, men kanske mer i populärvetenskapliga sammanhang. En stor förtjänst med Helen Palméns avhandling är att den försöker sammanföra de här två sidorna – det empiriska studiet av detaljer i vanliga samtal med de stora frågorna om dialektens roll för människorna i språkgemenskapen. En annan förtjänst är att den verkligen visar på relevansen av att se dialekten såväl ur ett inifrånperspektiv som ur ett utifrånperspektiv.

Detta är kanske den mest spännande sidan av avhandlingen: vad som i ett objektivet utifrånperspektiv kan beskrivas som språkliga gradskillnader med stor variation kan i ett inifrånperspektiv vara två klart åtskilda varieteter. Sanningen om dialekten kan sökas från två håll. Det ena utesluter inte det andra. Dialekten som ett objektivet registrerbart fenomen är en sak, upplevelsen av och synen på dialekten är en annan. Dialektforskningen behöver båda angreppssätten.

Lars-Gunnar Andersson

Owe Ronström, Öar och öighet. Introduktion till östudier. Stockholm 2016. 312 s. ISBN 978-91-7331-790-0.

Bokens titel, *Öar och öighet. Introduktion till östudier*, lämnar inga tvivel om innehållets tematik. Termen *öighet* kan möjligtvis vara främmande för någon. Denna översättning av engelskans *islandness* har emellertid redan används tidigare av författaren i flera sammanhang. Jag kan garantera eventuella skeptiker att termens användbarhet framstår som solklar efter att man läst den här recenserade boken. Den senare delen av bokens titel kan däremot förefalla något missvisande. För att kvalificera sig som introduktion räcker det vanligen om verket i fråga ger en positionerande beskrivning, bakgrund och forsknings- och litteraturöversikt till det aktuella vetenskapsfältet. Owe Ronströms bok har allt detta, men den presenterar även ny forskning och perspektiv som aktivt bidrar till och vidareutvecklar vetenskapsfältet östudier.

Boken består av 16 kapitel av varierande längd, varav några innehåller längre utredningar, exempel och diskussioner medan andra kapitel är mer filosofiskt reflekterande. Tillsammans bidrar de till den framväxande bilden av vad öighet innebär. Delar av innehållet har tidigare publicerats på annat håll, huvudsakligen i engelskspråkiga tidskrifter. Att sammanställa texterna inom ett större ramverk skapar intressanta länkar och ger större tyngd till det övergripande resonemanget. Studien omringar sitt tema, växlande mellan mikro- och makroperspektiv. De inledande kapitlen koncentrerar sig på frågan vad som utgör en ö i geografisk och lingvistisk synvinkel. De senare kapitlen behandlar begreppet öighet på en mer abstrakt nivå genom att granska uppfattningar, metaforer och idéer som berör öar.

Bokens upplägg leder oundvikligen till att teman och diskussioner återkommer i flera kapitel. Det rör sig dock inte om några exakta upprepningar utan utvidgningar och nya infallsvinklar på centrala motiv. Exempelvis diskussionen om förhållandet centrum–periferi kommer upp i många av kapitlen men i olika sammanhang och beskrivande både konkreta och idémässiga förhållanden.

I stället för att gå igenom kapitel för kapitel kommer jag i det följande att lyfta fram några av de huvudteman som löper genom boken. Först och främst: »Vad är en ö?». Frågan ställs upprepade gånger och Ronström ger ett flertal svar. Bilden som framträder är att, förutom att vara geografiska företeelser – ett mindre område land omgivet av vatten – kan öar i många sammanhang vara »vad vi vill att de skall vara». Det är i denna förståelse som begreppet »öighet» visar sin användbarhet. Platser och fenomen kan uppfattas som öar genom att tillskrivas vissa kvaliteter, tankefigurer och idéer. Ett vanligt sätt att uppfatta öar på är via dikotomier. Ronström påpekar att man inom östudier försöker ifrågasätta och se bakom etablerade dikotomier genom att, till exempel, anlägga en »både-och»-syn istället för en »antingen-eller»-syn på öar. Icke desto mindre finns det flera förhållanden som är djupt förknippade med öns idé, som bland annat avlägsenhet, avgränsbarhet och arkaism.

En intressant diskussion behandlar sammankopplandet av öar och fastland via broar. Vad gör egentligen en bro med en ö? Och vad händer med de »grundläggande» egenskaperna avlägsenhet, otillgänglighet och unicitet? Brobrygningsprojekt har i ösammanshang ofta varit en källa till hetsiga debatter och starka känslor. Om man betraktar följderna av öbroar i ett globalt perspektiv finns det däremot inga givna eller förutsägbara resultat, effekterna kan vara positiva eller negativa, konsekvenserna påtagliga eller ringa.

Boken är mycket faktpäckad, till den grad att jag tänker mig ha stor nytta av den som uppslagsverk gällande allt från statistik om öbefolkningar och den globala fördelningen av öar till termer för att skilja på olika typer av öar inom diverse språk. Utgående från en etnologisk-folkloristisk plattform använder sig författaren också av en mängd andra vetenskapliga perspektiv som historia, lingvistik, mytologi, populärkultur, geografi och filosofi – med det övergripande målet att undersöka och synliggöra vårt tänkande kring öar och öighet.

Trots att det vanligen inte hör till god ton för en recensent att sätta sig själv i fokus, kände jag i detta fall ett märkligt behov av att positionera mig själv – faktum är att jag efter över tjugo år som bosatt på fastlandet fortsättningsvis identifierar mig som ålänning och öbo. Ronström diskussion av öighet får mig att fundera. Kanske är min iver att utnämna mig själv som öbo inte enbart en ambition att uppfylla god akademisk praxis av positionering utan en önskan att förknippa mig själv med öighet och skapa någon form av »ö-cred» för mig själv? En inställning som eventuellt förstärkts av att, *de facto*, vara boende på fastlandet?

Om jag tidigare har haft en tämligen klar uppfattning om vad en ö är, har Ronströms bok (och tidigare artiklar) satt den i gungning. Det här är precis vad god hu-

manistisk och socialvetenskaplig forskning skall göra. Istället för att presentera statiska sanningar handlar det om att ifrågasätta, att gå bakom det förgivettagna och presentera nya eller alternativa vinklar. Att öar är användbara analysredskap för företeelser utöver sig själva är ett av Ronströms huvudargument. Öar är »bra att tänka med» – för att förstå människor och hur vi konstruerar vår värld. Följaktligen behöver man inte vara en dedikerad nesofil (öälskare) för att ha glädje av *Öar och öighet*.

Susanne Österlund-Pötzsch

Sensitive objects. Affect and Material Culture. Red. Jonas Frykman & Maja Povrzanović-Frykman. Lund 2016. 285 s. ISBN 978-91-87675-66-9.

International Society for Ethnology and Folklore, SIEF, arrangerade 2015 en konferens i Zagreb med Orvar Löfgren som inledningstalare. Föreläsningen med nyckelordet »throwntogetherness» (i Löfgrens text med referens till Doreen Masseys bok *For Space*, 2005) handlade om förförståelsen kring föremål i vardagliga situationer. Urval av ting som exempelvis resenärer väljer att ta med sig på kortare och längre resor. Triviala saker som också kan upplevas som outhärliga för dess ägare under vistelser på platser långt hemifrån. Jag hann aldrig komma i tid till Löfgrens öppningsanförande, då min resväska inte fanns i flygplatsterminalen när jag skulle hämta den. Istället fick jag köa tillsammans med andra passagerare för att anmäla förlusten. När jag äntligen kom fram och öppnade dörren till penalisalen talade Löfgren om resväskor! Stum av förvåning satte jag mig ner, samtidigt som jag tänkte: Orvar är sig lik. Han har alltid förmågan att betrakta vardagslivets triviala händelser och artefakter och med kulturanalytiska perspektiv belysa dess betydelser. I antologin *Sensitive objects. Affect and Material Culture* har Löfgren skrivit en artikel kallad »Emotional Baggage» där han utifrån historiska perspektiv diskuterar resekoffortens förändring i förhållande till transportmedels förutsättningar, inte minst flygets. Löfgren understryker att det är en icke-representativ studie och utgår från filmsekvenser med resväskor. Samtidigt är igenkänningsfaktorn säkerligen stor bland läsarna utifrån minnen av egna och andras resväskor, för dess innehåll, »throwntogetherness» är laddade med emotioner. Nödvändiga personliga ägodelar av äldre dato och nyinköpta, löftesrika som förväntas komma till användning. Efter tre dagar, när jag helt mist hoppet om att återfå min resväska, stod den på mitt hotellrum. Det var ett kärt återseende. Att få möjlighet att byta kläder, plåstra om skavsår och gå i sandaler som var bättre anpassade till kroatiskt än svenskt sommarväder var befriande.

Antologins redaktörer Jonas Frykman och Maja Povrzanović-Frykman framhåller inledningsvis målsättningen med att uppmärksamma forskningsfältet om affekter och materialitet. Det handlar om hur sinnen, känslor och atmosfärer är relaterade till affekt, med särskild betoning på inbäddningar i kroppar, miljöer och föremål. En viktig utgångspunkt rör hur materiell kultur kan förstås via etnologiskt och antropologiskt fältarbete för att uppmärksamma objektens potentiella affektiva laddningar. Vidare framhålls vikten av att i forskningen om materialitet tillämpa historiska perspektiv. Tingen är inte avskalade fysiska objekt utan är även relaterade till förförståelser av olika slag i varierande kontexter. Generellt sett har Martin Heideggers fenomenologi varit inspirationskälla, men redaktörerna understryker att texterna mer specifikt är problematiserade utifrån postfenomenologisk ontologi. Studier av affekt visar på hur saker både kan betraktas som praktiska ting och utgöra känslomässiga objekt som genererar situerade reaktioner. Jonas Frykmans egen studie om arvsskif-

ten och ärvda föremål illustrerar detta på ett förtjänstfullt vis. Särskilt beskrivningen av ett bord han själv ärvt är mycket belysande via reflexioner över minnen och sinestämningar som han associerar möbeln med. Jonas Frykman kombinerar Heideggers begrepp »Umwelt» (i engelsk översättning »worlding») med Sartres betraktelsesätt för att förklara hur minnen av tidigare upplevelser i en miljö, exempelvis ett barndomshem, påverkar förhållningssätt till ärvda objekt. Ett föremål kan vara förknippat med motstridiga känslor; vara både attraktivt och störande på en och samma gång, i fall det påminner ägaren om såväl positiva som negativa minnen. Maja Povrzanović-Frykmans studie utgår från berättelser som efter cirka tjugo år återger minnen från belägringen av Sarajevo. Narrativen innehåller affektiva tillbakablickar baserade på minnen av hjälpsändningar av mat och inte minst hur maten smakade. Jämförelser görs mellan intervjupersoner som var barn respektive vuxna under 1990-talets inbördeskrig, de som saknar visavi de som har minnen och referensramar från tiden dessförinnan. Av studien framgår tydligt hur de vuxnas upprördhet över matens bristande kvalitet återklingar i artikulationen långt senare. Sinneupplevelsen av smaker och dofter var betydelsefulla för att bevara minnena, men också tillfällen av att solidariskt dela på en måltid och uppleva gemenskap.

Nils Gilje diskuterar i sin artikel den postfenomenologiska affektiva vändningen och uppmärksammar Spinozas filosofi som inspirationskälla för analys av kroppsliga affektiva upplevelser samt Kirkegards resonemang om rädslor och ångest. Fler-talet antologibidrag utgår från empiriska analyser av intervjuer och etnografiska observationer. Forskarna är företrädesvis etnologer och antropologer, medan andra har ämnesbakgrund i filosofi, konstvetenskap, kulturgeografi och sociologi. Arbetet med antologiprojektet inleddes vid en konferens i Dubrovnik kallad *Sensitive Objects* 2014 och några medförfattare är verksamma inom Agderforskning, Kristiansand i Norge. I de norska fallstudierna problematiseras: kontroversiella varianter av samiska dräkter av Britt Kramvig och Anne Britt Flemmen; varför en hårdrocksfestival inryms i en kvarn av Eliasabet Sørfjorddal Hauge; ett hotells utveckling av en historiserande profil av Kirsti Mathiesen Hjelmdal och Jonas Frykman; turisternas upplevelser vid en gammal fyrplats av Sarah Holst Kjær. En studie har även genomförts av Nevena Škrbić Alempijević och Sanja Potkonjak om nutida förhållningssätt till Tito-erans symboliska artefakter i Zagreb. Sammantaget visar analyserna på ett vitt spektra av situationer där känslor i form av upprördhet, frustration och besvikelser respektive inspiration, nostalgi och arbetsmotivation uppkommer. Det tydliggörs hur materialiteten i form av miljöer och föremål har agens att påverka människors ställningstaganden och handlingar. Och när affekterna är starka blir även kroppsliga reaktioner oundvikliga.

Den sista artikeln är författad av två amerikanska forskare som deltog i en workshop i Austin, USA, om experimentellt skrivande och begav sig ut på en resa genom ökenlandskapet i Texas. Varje deltagare fick i uppdrag att skriva en individuell berättelse om sina iakttagelser. Lesley Sterns och Kathleen Stewarts betraktelser är publicerade i antologin *Sensitive Objects* utan efterföljande analyser eller metodologiska kommentarer, vilket jag finner märkligt mot bakgrund av att Stewart tidigare skrivit boken *Ordinary Affects* (2007). En brittisk medförfattare till antologin, Stef Jansen, har inspirerats av Stewarts bok för beskrivning av etnografiska observationer i Mostar, Bosnien-Hercegovina. Jansen visar också på den osäkerhet han upplevde i tillämpningsprocessen av *Ordinary Affects*, för Stewart uppmanar till öppenhet, men är vag angående tillvägagångssättet, och på så vis synliggör Jansen ett metodologiskt dilemma. Det jag anser vara problematiskt med antologins sista artikel är inte så mycket texten i sig som att den presenteras som nydanande. Redan på grundnivå i etnologi får studenterna öva sig i att göra etnografiska observationer, be-

skriva sina iakttagelser och med reflexivt perspektiv analysera resultaten. Täta beskrivningar av en biltur genom Texas ligger exempelvis i paritet med iakttagelser av människor och materialitet på en svensk gågata. Samtidigt vill jag framhålla relevansen av skrivövningar av detta slag, där iakttagelseförmåga och individuella sätt att tolka omgivningen skärskådas. Men det är inget nytt i sig, då betraktandet alltid utgår från subjektiv perception. Betoningen av icke-representativa studier må ha sin relevans, men även detta är något som är vedertaget inom kvalitativ etnologi och utmärkande för posthumanistiska ontologin. De olika artiklarna är intressanta då forskarna uppmärksammar och analyserar olika studieobjekt med utgångspunkt i postfenomenologisk teoribildning. Diskussion om den affektiva vändningen ges stort utrymme, medan den så kallat materiella vändningen inte nämns över huvud taget. Jag hade gärna läst om hur forskarna resonerar kring vändningarnas förhållande till varandra och med tanke på antologins underrubrik *Affect and Material Culture* var det förväntat. Denna begränsning bidrar i sin tur till att de senaste decenniernas etnologiska forskning i Sverige om minnen och materialitet inte omnämns, men mest förvånar det mig att antologin saknar referenser till Dragan Nikolićs (2012) etnologiska studie om förhållandena i före detta Jugoslavien efter 1990-talets inbördeskrig. Kunskapsprogressionen hade kunnat ha framställts tydligare.

Vid läsning av antologin har jag särskilt uppskattat resonemang om affekt visavi emotion. Att säga något i affekt: brusa upp, visa aggression eller förtvivlan är inte liktydigt med att i efterhand i skrift beskriva samma känsloläge. Jonas Frykman formulerade en frågelistas som distribuerades via Folklivsarkivet i Lund om arvsskiften. Av alla svar som inkom var det få som beskrev arvskonflikter och de som nämndes gällde sommarhus. Sinnestämningar återgavs men inte affekten per se, den förblev icke-verbaliserad. Kanske var tidsavståndet något som avtrubbade den affektiva laddningen eller så var det självrannsakan och skamkänslor över att ha blivit mycket upprörd som gjorde att skribenterna tonade ner sina reaktioner även om minnena kvarstod. När jag läst *Sensitive Objects* har jag osökt reflekterat över mina minnen från SIEF-konferensen 2015 och det som jag omedelbart drar mig till minnes är frustrationen över den förlorande resväskan och lyckan när jag fick den tillbaka. Minnesbilder som också underlättar för mig att memorera miljön, promenadvägen mellan hotell och konferenslokaler, föredrag och möten med andra deltagare – die Umwelt. Ett exempel på hur antologins kunskapsbidrag kan omsättas till mina och givetvis även många andras vardagliga upplevelser.

Kerstin Gunnemark

Karin Strand, Brott, tiggeri och brännvinets fördärv. Studier i socialt orienterade visor i skillingtryck. Stockholm 2016. 272 s. (Skrifter utgivna av Svenskt visarkiv 41.) ISSN 0081-9840, ISBN 978-91-7844-951-4.

Karin Strand är fil. dr i litteraturvetenskap och forskningsarkivarie vid Svenskt visarkiv. En del av det omfattande arbete som ligger bakom denna bok har hon utfört inom ramen för sin tjänst, men främst med externa forskningsmedel, genom stöd av Sven och Dagmar Saléns stiftelse och projektet Utanförskapets röster, finansierat av Statens kulturråd 2012–2015. Strand har också ingått i forskarnätverket »Vardagligt skriftbruk. Diakrona perspektiv på literacy i Sverige och övriga Norden». Flera av de texter som ingår i boken har tidigare publicerats som olika delstudier, en av dem i antologin *Tryckta visor. Perspektiv på skillingtryck som källmaterial* (2015). De

båda böckerna förenas bland annat av att de betonar de billiga tryckens kulturella betydelse, som en gatans litteratur för det stora flertalet, under en tid då tryckta böcker framförallt lästes av en ekonomisk och kulturell elit. I *Brott, tiggeri och brännvinets fördärv* blir detta perspektiv än tydligare, dels genom fokus på flera former av visor som berättar om samhällets skuggsidor, dels genom att Strand här fördjupar sin analys och på olika sätt kontextualiserar visornas historiska, estetiska och sociala sammanhang.

Strand undersöker tre olika grupper av visor som publicerats i skillingtryck och berättar om »sociala angelägenheter i sin samtid». Det rör sig om tiggerverser av synskadade (så kallade blindvisor), visor om verkliga brott och brottslingar samt berättelsångar som propagerar mot dryckenskap. I en inledande introduktion och vägbeskrivning diskuterar författaren sitt material, sina utgångspunkter och sin målsättning. Studiens övergripande syfte är att ge ökad kunskap om hur visornas texter »representerar de verkliga omständigheter och händelser de utger sig för att skildra». Materialet förenas av att det har publicerats i »folkliga vistryck» och att texterna ofta är skrivna speciellt för detta medium. De undersökta visorna är främst utgivna under 1800-talet och 1900-talets början, även om de kan ha rötter längre tillbaka i tiden.

Begreppet skillingtryck uppfattas ofta som en genrebeteckning, men var i grunden ett medium – enkla, vikta trycksaker med en eller flera vistexter, som utkom från slutet av 1500-talet, fick en betydande uppgång vid 1700-talets slut och 1800-talets början och trycktes ända in på 1920-talet. De svenska skillingtryck som studien huvudsakligen utgår från finns bevarade vid Kungliga biblioteket. Även om medieformen är gemensam så är innehållet långt ifrån enhetligt; trycken innehöll visor av mycket olika slag. Strand menar att även om den stereotypa bilden av skillingtrycksvisan inte omfattar alla de genrer och stilar som publicerats där under historiens gång, så ligger det något i att det är det sensationella och känslolagade som är skillingtrycksvisornas kännetecken; det »braskande och sentimentala i stoff och utformning är rent allmänt säljande strategier». De visor som Strand undersöker förenas också genom att de talar till känslorna och vill väcka medlidande, fasa eller indignation. Med litteraturforskaren Ann Cvetkovichs begrepp talar Strand om »affektens politik»: »att via känslorna, den kroppsliga sensibiliteten, söka nå och påverka publikens medvetande».

Den mest ingående studien, »Köp den blindes sång», behandlar så kallade blindvisor. Dessa visor, många gånger utformade som tiggerverser, såldes ofta av blinda, framförallt män, på gator och torg, på marknader och andra ställen där människor samlades. De har författats av blinda – eller attribuerats till dem – och berättar i första person om livet som synskadad, ofta med någon form av självbiografi. Att sälja »blindvisor» var ett sätt att försörja sig för den som inte kunde göra det på annat sätt. Den äldsta bevarade texten är från 1688 och blindvisor trycktes långt in på 1900-talet – även efter det att skillingtrycken som medium hade upphört. Så sent som 1973 gjorde Svenskt visarkiv en inspelning av »Penten» Olsson, som sålde och sjöng sin visa »Mitt livs öde» på Rabbalshede marknad i Bohuslän. Strand finner att genren har lång kontinuitet, men också har genomgått förändringar genom seklen – från andlig klagovisa präglad av föreställningen om att blindhet skulle vara en Guds prövning till »modernitetens mer direkt självbiografiska vittnesmål», som på olika sätt vädjar till människors givmildhet. Med stor ämneskunskap belyser och analyserar Strand visorna utifrån olika estetiska och sociala infallsvinklar. I avsnittet »Mellan visa och verklighet: två rallaröden» undersöks förhållandet mellan visa och levnadshistoria. Här fördjupas förståelsen av visornas betydelse för den enskilda människan genom att Strand har sökt efter flera källor som kan kontextualisera visornas bakgrund. Det rör sig i båda fallen om män, födda på 1870-talet, som invaliderades

genom sprängningsolyckor i arbetet som rallare och för vilka visorna kom att bli en betydelsefull inkomstkälla. Idag kan visorna ge oss tithål till en annan tid, till människor som har levt sitt liv på marginalen.

Bokens andra avsnitt fokuserar skillingtryck om särskilda brott och brottslingar. Det inleds med en övergripande inventering och beskrivning av genren och fördjupas med ingående studier av två brott som givit upphov till visor i skillingtryck. De så kallade missdådarvisorna utgör en väsentlig samling bland de skillingtryck som finns bevarade vid KB och deras modus har likt »blindvisorna» förändrats från andlig uppbygglighet till mer direkta rapporter. De allra flesta trycken om brott och brottslingar handlar om mord och kom ut under 1800-talet, då det till och med kunde tryckas temanummer, »en säregen blandning av kriminalreportage och moralitet». Missdådarvisorna från denna tid berättas oftast i tredje person och tar tydligt avstånd från brottet och brottslingen. Vissa brott kunde resultera i många olika visor, exempelvis om den så kallade »giftblandarprästen» i Sillbodalen, som på 1860-talet giftmördade en barndomsvän och flera församlingsbor med nattvardsvinet. En »kriminalvisa» som länge levt vidare är »Elvira Madigan», som bygger på en verklig händelse. De brottsmål som Strand har valt för närmare studier är idag inte lika kända; det ena handlar om ett äktenskap mellan två kvinnor i Vaksala 1799, det andra om mordet på en kofferdikapten vid Bosporens inlopp 1859. Strand jämför skillingtryckens texter med andra samtida dokument för att undersöka brottens bakgrund och hur visornas texter förhåller sig till »de verkliga skeendena». Det är spännande läsning som handlar om överträdelser av normer som i samtiden betraktades som oerhört utmanande. I båda fallen fanns misstankar om homosexualitet. Händelsen i Vaksala ansågs så prekär att förhandlingarna hölls inom lyckta dörrar och rättegångsprotokollen aldrig trycktes. Många människor fick sin bild av händelsen genom olika skillingtryck, som i moraliska och känslomässiga ordalag fördömde handlingen; man ska inte sätta sig emot den gudomliga ordningen. Samtidigt var ämnet i sig säkert lika spännande som senare tiders sensationsjournalistik.

Den tredje gruppen av de socialt orienterade visorna studeras under rubriken »Se denna mörka tafvel: nykterhetsrörelsens berättelsesånger». Detta är en genre som bygger på fiktiva berättelser om de vådliga följderna av dryckenskap, ett slags lärodikter som talar såväl till känslorna som till förnuftet. De har sin bakgrund i ett omfattande samhällsproblem, aktuellt under hela 1800-talet och in på 1900-talet. Visorna kom till vid sekelskiftet 1900; de är inte så många till antalet, men har varit vida spridda. Strand undersöker vad som utmärker två av de mest spridda berättelsesångerna – »Drinkarflickans död» och »Ester och Axel» eller »Så bister kall sveper nordavinden» – och finner att de, likt flera av skillingtryckens texter, står i ett dialogiskt förhållande till händelser i samtiden, till andra former och genrer.

Brott, tiggeri och brännvinets fördärv är mycket läsvärd! Den är idérisk, välskriven och pedagogiskt upplagd. Genom goda exempel visar Karin Strand hur skillingtrycken kan vara ett spännande källmaterial som på olika sätt kan berätta om sin samtid. Genomgående för hela boken är också att Strand noggrant beskriver och reflektera över sina källor och som läsare är man hela tiden med henne i arkivens skillingtryckssamlingar, tidningslägg, brevsamlingar, kyrkoböcker och brottmålsprotokoll. Boken skulle lämpa sig som kurslitteratur inom många olika discipliner och angår den som intresserar sig för en annan, brett förankrad del av vårt skriftbruk, för visor, litteratur, socialhistoria, folkliv, levnadshistoria, berättande ...

Något att önska? Jag fäster mig speciellt vid det korta avslutande stycket under rubriken »Visornas röster», som gärna hade fått vara lite längre och kanske kan utvecklas i kommande projekt.

Avslutningsvis: Karin Strands bok visar också på vikten av att se forskning som

en omistlig del av arbetet vid våra kulturarvsinstitutioner och att ge möjligheter till medarbetare med unik kompetens att kunna bedriva fördjupad vetenskaplig forskning.

Annika Nordström

Studies in Övdalian Morphology and Syntax. New Research on a lesser-known Scandinavian language. Red. Kristine Bentzen, Henrik Rosenkvist och Janne Bondi Johannessen. Amsterdam–Philadelphia. 232 s. (Linguistik Aktuell/Linguistics Today 221.) ISBN 9789027257048.

Det är knappast någon överdrift att påstå att studier av olika syntaktiska fenomen länge spelade en ganska undanskymd roll inom nordisk dialektologi. På senare tid har dock situationen förändrats ganska genomgripande. Stort upplagda projekt i bl.a. Italien och Nederländerna har tillsammans med den teoretiska utvecklingen inom jämförande syntaxforskning påtagligt stimulerat utforskningen av dialekternas syntax och bidragit till att syresätta även den nordiska forskningen på området – inte minst genom paraplyprojektet ScanDiaSyn som under några år i början av 2000-talet kom att samla ett stort antal nordiska språkforskare. Den volym som presenteras här har tillkommit just inom ramen för detta projekt. I fokus står morfologiska och syntaktiska drag i älvdalskan – eller *Övdalian* som bokens redaktörer föreslår att den engelska benämningen bör vara. I ett kort inledande kapitel ger redaktörerna dels bakgrunden till volymens tillkomst, dels en introduktion till älvdalskan med avseende på språksläktskap, den viktigaste tidigare forskningen, språkets ställning i samhället idag samt viktigare källor i form av texter eller inspelningar. En sådan bakgrund är förstås väl motiverad med tanke på volymens internationella målgrupp. I inledningskapitlet motiveras även varför den engelska benämningen bör vara *Övdalian*.

Efter inledningen följer sju bidrag som på olika sätt belyser morfologi och syntax i älvdalskan. Piotr Garbacz och Janne Bondi Johannessen tar i sin artikel ett samlat grepp och jämför älvdalskan över tid med avseende på morfologiska och syntaktiska drag. Bidraget är även metodiskt intressant. Mycket av den nyare dialektsyntaktiska forskningen bygger på informantundersökningar där ett antal sagespersoner får bedöma olika strukturers grammatikalitet. Det är väl känt att denna metod har nackdelar, men i brist på digitalt sökbara korpusar har den fått stort genomslag. Att skapa korpusar över talat språk är förenat med en hel del svårigheter, och desto mer glädjande är det därför att man inom ScanDiaSyn har tagit initiativet till att skapa »The Övdalian Speech Corpus». I samband med en workshop i Älvdalen 2007 spelades spontant tal från ett antal informanter in, och dessa inspelningar har bildat grunden för korpusen som idag består av drygt 14 000 ord. Det är alltså inte fråga om något särskilt omfattande material, men det visar sig ändå vara tillräckligt för den studie som Garbacz och Johannessen gör. När det gäller morfologin kan de visa att verbmorfologin står förbluffande stark, medan kasusböjningen tappar mark, särskilt bland yngre talare. Vad syntaxen anbelangar visar det sig att de drag som älvdalskan tidigare delade med de nordiska fornspråken numera helt saknas i målet. Hit räknar författarna dels den s.k. kilkonstruktionen, dels placeringen av negationen efter det finita verbet i bisatser. Däremot visar sig andra syntaktiska drag vara mer livskraftiga. Dessa drag – det handlar t.ex. om utelämnning av referentiella subjekt och negationsharmonier – har det gemensamt att de är mer unika för älvdalskan.

Flera av de språkliga drag som Garbacz och Johannessen diskuterar i sitt bidrag behandlas mer utförligt i andra kapitel i boken. Vad gäller morfologin behandlar Lars Steensland och Peter Svenonius i sina bidrag kasusmorfologi. I Lars Levanders (1909) klassiska avhandling om älddalsmålet nämns former som *Lass!* och *Niss!* (av *Lasse* respektive *Nisse*) som exempel på vokativ. Något vokativt kasus brukar man normalt inte räkna med i beskrivningar av kasussystem i de nordiska språken, men Lars Steensland argumenterar för att det finns ett vokativt kasus i älddalskan som fortfarande har en stark ställning trots att kasussystemet i övrigt framstår som kraftigt reducerat. Peter Svenonius ger i sitt bidrag en beskrivning av kasussystemet i en varietet som han kallar traditionell älddalska (*Traditional Övdalian*) – därmed avses den mest konservativa varietet av älddalska som fortfarande talas – och gör jämförelser med kasussystemet i fornsvenska och den älddalska som beskrivs av Levander (1909). Enligt Svenonius har traditionell älddalska ett system för substantiv där dativ kontrasteras med det som Svenonius kallar *direkt kasus* (nominativ/akkusativ), medan objektskasus kontrasteras mot nominativ för pronomen.

Två av bidragen i boken knyter an till den diskussion om ett samband mellan morfologi och syntax som alltsedan 1980-talet har förts inom teoretisk lingvistik (se t.ex. Holmberg & Platzack 1995). I korta drag handlar det om att en viss morfologi anses vara avgörande för huruvida vissa syntaktiska fenomen kan förekomma. Flera syntaktiska företeelser förs tillbaka på en gemensam faktor och knyts till särskilda morfologiska drag. Mycket uppmärksamhet har riktats mot kopplingen mellan verbkongruens och bisatsledföljd, och det har föreslagits att en rik verbmorfologi resulterar i verbflyttning i bisatser (något som avspeglar sig genom att det finita verbet föregår negationen även i bisatser). Piotr Garbacz behandlar i sitt bidrag just denna fråga och visar att den möjlighet till verbflyttning i bisatser som Levander har dokumenterat (som i bisatsen *fast dier war int ieme* 'fast de inte var hemma') har gått förlorad i älddalskan trots att verbkongruensen har bevarats. Ett sådant resultat är naturligtvis oväntat givet ett direkt samband mellan verbets morfologi och placering. Även i Ásgrímur Angantýsson's bidrag spelar verbets placering i bisatser en central roll, men här diskuteras även möjligheten till topikalisering i bisats samt kopplingen mellan verbets placering i bisatsen och några andra syntaktiska fenomen som också har relaterats till förekomsten av subjekt-verb-kongruens. Precis som Garbacz kan Ásgrímur visa att verbflyttning i bisatser är på utgående. Ásgrímur ställer upp hypotesen att de talare som är mest benägna att acceptera verbflyttning i bisatser också borde vara mest benägna att acceptera de andra syntaktiska fenomenen. Så är dock inte fallet, vilket naturligtvis är problematiskt för en teori som vill se en gemensam bakomliggande orsak till flera till synes orelaterade syntaktiska fenomen. Både Piotr Garbacz och Ásgrímur Angantýsson bygger sina resonemang på grammatikalitetsbedömningar från olika sagespersoner. Som tidigare nämnts är detta en metod som inte är helt enkel att tillämpa, och till detta kommer att antalet sagespersoner för vissa av de språkdrag som undersöks är relativt litet. Detta gör att man möjligen kan sätta vissa frågetecken för hur långtgående generaliseringar som egentligen låter sig göras utifrån vissa av resultaten.

Ytterligare två bidrag i antologin tar sin utgångspunkt i syntaktiska förhållanden men aktualiserar samtidigt semantiska aspekter. Det rör sig dels om Øystein Alexander Vangsnes' bidrag, dels om Henrik Rosenkvists. I Vangsnes' bidrag står frågeordet *ukin* – älddalskans motsvarighet till standardspråkets *vilken* – i fokus, och Vangsnes gör en jämförelse med kognater i andra nordiska varieteter. Ett av resultaten är att *ukin* har en bredare användning i älddalskan, och Vangsnes urskiljer hela sex olika användningsområden. I Rosenkvists uppsats behandlas subjektet i fokus. Från Levanders arbete är det känt att det i älddalskan fanns möjlighet att dubblera

subjektspronomen på ett sätt som inte förekommer i standardsvenska: *ø wet sakt ø øð* (jfr standardsvenskans **Hon vet säkert hon det*). Denna dubbling av subjekt diskuteras ingående i Henrik Rosenkvists bidrag. Rosenkvist visar att dubbling av subjekt fortfarande är en syntaktisk möjlighet i äldvallska. Rosenkvist argumenterar för att dubblade subjektspronomen inte är betonade och stöder sin analys bl.a. på det faktum att även expletiva subjekt kan dubbleras. Vidare krävs enligt Rosenkvist att satsen är subjektsinitial samt innehåller vissa satsadverbial som alla anger talarattityd för att dubbling ska vara möjlig. Rosenkvist diskuterar vidare betydelsen av den äldvallska subjektsdubblingen och argumenterar för att dubblingen har en särskild pragmatisk funktion som påminner om polartitetsfokus – d.v.s. för att understryka en bekräftelse eller en förnekelse av ett givet sakförhållande.

De nordiska språkens morfologi och syntax intresserar lingvister långt utanför Norden. Äldvallskan är naturligtvis inget undantag, och det är därför av stort värde att det finns beskrivningar tillgängliga för en internationell publik. Föreliggande volym är härvidlag ett viktigt tillskott. Men det är förstas inte bara för den teoretiska lingvistikens som bokens bidrag kan ha betydelse. Genom studierna får vi en bild av dagens äldvallska – en bild som är viktig som referenspunkt inte minst för framtida studier av språkvariation och språkförändring.

David Håkansson

Widbäck, Anders, *Ordspråk i bruk. Användning av ordspråk i dramadialog. Uppsala 2015. 184 s. (Skrifter utgivna vid Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 95.) ISSN 0083-4661, ISBN 978-91-506-2482-3.*

Det akademiska intresset för ordspråk delas vanligtvis upp i paremiografi, insamlan- det och utgivandet av ordspråk, och paremiologi, det vetenskapliga studiet av ord- språks betydelse, användning etc. På svenskt område är traditionen lång och gedigen vad gäller paremiografin: nationella och regionala ordspråkssamlingar publiceras kontinuerligt, med Grubbs *Penù Proverbiale* från 1665 som ett välkänt tidigt exem- pel och Fredrik Ströms *Svenskarna i sina ordspråk*, först utgiven 1926, respektive Pelle Holms *Ordspråk och talesätt*, först utgiven 1964 som än i dag flitigt konsul- tade ordspråkssamlingar. Svensk paremiologi däremot har en mer oregelbunden his- toria, där Rolf Pippings omfattande studier av bland annat östnordiska me- deltidsordspråk på 1950- och 1960-talet utmärker sig. Glädjande nog tycks intresset ha ökat under senare tid, en trend som befästes i och med Anders Widbäcks avhand- ling *Ordspråk i bruk. Användning av ordspråk i dramadialog*.

Widbäcks syfte med studien är »att undersöka användningen av ordspråk i svens- ka i ett diakront perspektiv» (s. 19) och han vänder sig till korpusen Svensk drama- dialog, som innehåller 45 svenska dramer och omfattar åren 1725–2000. De 138 ord- språken som excerpas ur denna korpus analyseras sedan med avseende på de inter- personella språkhandlingar som uttrycks. Analysmetoden utvecklas inom teoribild- ningen systemisk-funktionell lingvistik och kompletteras med samtalsanalytisk metod. Analysen redovisas i två empirikapitel, ett omfattande kapitel som redogör för ordspråkens användning i termer av språkhandlingar och ett kortare som under- söker hur förekomsten av ordspråk fördelar sig över tid. Avhandlingen innehåller även en gedigen forskningsöversikt och en lika gedigen diskussion av den närmast eviga frågan om hur ordspråk som genre ska definieras.

Widbäck identifierar 14 olika typer av språkhandlingar i materialet, som vidare delas in i tre kategorier. De *informativa* språkhandlingarna ger information utan ytt-
rarens egna synpunkter, och är av typerna *kommentera*, *beskriva*, *förklara* och *be-
kräfta*. De åsiktsgivande språkhandlingarna däremot innehåller ytt-
rarens egna stånd-
punkter och sammanfattar typerna *förstärka*, *försvara*, *argumentera*, *invända*, *till-
rättvisa* och *varna*. Den tredje kategorin, de *värderande* språkhandlingarna liknar
de föregående men rör känslor eller personliga egenskaper. De är *kritisera*, *lugna*,
trösta och *förolämpa*. Vissa förändringar över tid observeras. Funktionerna *argu-
mentera* och *invända* används främst under 1700-talet medan *kritisera* är vanligare
på 1900-talet. Skillnaderna överlag är dock små och Widbäck konstaterar i avhand-
lingens slutdiskussion att »ordspråk används i stort sett likadant och på samma sätt
i modern tid som för 300 år sedan» (s. 155).

För att belysa förändringar i frekvens över tid används korpusens uppdelning i sex
tidsperioder och förutom frekvensen kartläggs också kön och ålder hos rollfiguren
som yttrar ordspråken samt vem yttrandet riktar sig till. Analyserna ger en god över-
blick över frekvensen av ordspråksbruket i de olika dramerna och tidsperioderna,
och en klar tendens är att frekvensen minskar över tid: från 3,6 ordspråk per 10 000
ord i den första perioden, till 1,9 under period 2, 1,6 under period 3 och 4, 1 under
period 5 och 0,9 under period 6. Könsfördelningen är någorlunda jämn medan de
äldre rollfigurerna yttrar fler än yngre om hänsyn tas till antalet repliker (dock med
variation mellan tidsperioderna).

Det hade varit önskvärt om avhandlingen inte gjorde generella anspråk på att be-
skriva användningen av ordspråk »i svenska» över tid, så som det bland annat ut-
trycks i syftesformuleringen, utan istället begränsade sig till just dramakontexten,
vilket ju titeln på avhandlingen signalerar. Faktum är att just den kunskapslucka som
finns gällande ordspråks funktion och användning i specifika situationer och kontex-
ter, som också Widbäck själv lyfter fram i inledningen (s. 13 f.), delvis är ett resultat
av allt för generella forskningsupplägg och kunskapsanspråk. Givetvis finns starka
kopplingar mellan språkbruket i dramadialog och vad som i en viss tid uppfattas som
ett korrekt språkbruk, men studiet av bruket i just dramadialog är intressant nog i sig
självt. Att genren som sådan styr vilka ordspråk som används samt hur de används
illustrerar avslutningsvis i avhandlingen när Widbäck föreslår att vissa förändringar
i bruket som studien visar på kan förklaras med ett under 1700-talet starkt franskt
inflytande på dramagenren och att flera av dramerna under denna period hade
franska förlagor (s. 159).

Widbäcks avhandling har dock även tydliga förtjänster. Utöver att bidra till kun-
skapen om ordspråksbruket i svensk dramadialog ger avhandlingen värdefulla insik-
ter i de olika språkhandlingar som kan uttryckas med ordspråk och därigenom kart-
läggs en kommunikativ potential. Denna kunskap är nu en viktig pusselbit att lägga
till den samlade kunskapsmassan om ordspråket som socialt och kulturellt fenomen,
och skapar också nya möjligheter till paremiologiska studier med kommunikativ in-
riktning.

Daniel Andersson

Litteratur

Ahlbäck, Olav, 1971: *Svenskan i Finland*. Stockholm. (Skrifter utgivna av Nämnden
för svensk språkvård 15.)

Ambrius, Jonny, 2011: *Skånsk ordbok*. Västerås.

Auer, Peter, 2011. Dialect vs. standard. A typology of scenarios in Europe. I: Bernd

- Kortmann & Johan van den Auwera (red.), *The Languages and Linguistic of Europe. A comprehensive Guide*. Berlin. S. 485–500.
- Bockgård, Gustav & Jenny Nilsson (red.), 2011: *Interaktionell dialektologi*. Uppsala.
- Brekke, Olga, 2000: *Saltendialekten. En grammatikk*. Fauske.
- Betänkande med förslag till ett systematiskt utforskande av den svenska allmogekulturen*. 1–2. Stockholm 1924. (Statens offentliga utredningar 1924: 26–27.)
- Dahl, Östen & Lars-Erik Edlund (red.), 2010: *Språken i Sverige*. Stockholm. (*Sveriges nationalatlas* 22.)
- Dahlstedt, Karl-Hampus, 1960: Folkmål i rikssvensk prosadiktning. Några synpunkter med utgångspunkt från Sara Lidmans Västerbottens-romaner. I: *Nysvenska studier* 39 (1959), s. 106–168.
- 1978: Dialekt och högspråk i nutidens Sverige, särskilt i Norrland. I: Rudolf Zeitler (red.), *Det moderna Skandinavians framväxt. Bidrag till de nordiska ländernas moderna historia. Föreläsningar hållna vid Humanistiska fakultetens symposium, femte sektionen, 6–9 juni 1977*. Uppsala. (Symposia Universitatis Upsaliensis annum quingentesimum celebrantis 10.) S. 49–69.
- Dialekter 2002 = Dialekter – sidste udkald?* København. (Modersmål-selskabets Årbog 2002.)
- Elmevik, Lennart, 1958: Den värmländska dialekten i Frödings 'Räggler å paschaser'. [Uppsats i Nordiska språk.] Uppsala universitet.
- Focault, Michel, 1987: *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Lund.
- Frykman, Jonas, 1977: *Horan i bondesamhället*. Lund.
- Fröding, Gustaf, 1891: *Guitarr och dragharmonika. Mixtum pictum på vers*. Stockholm.
- 1894: *Nya dikter*. Stockholm
- 1896: *Stänk och flikar. Dikter. (Tredje samlingen)*. Stockholm.
- 1897: *Nytt och gammalt. Dikter. (Fjärde samlingen)*. Stockholm.
- 1898: *Gralstänk. Ett dikthäfte*. Stockholm.
- 1910: *Efterskörd. 1. Vers*. Stockholm.
- 1917–22: *Samlade skrifter* 1–16. Stockholm.
- Fältarbetet. Synpunkter på etno-folkloristisk fältforskning*. Helsingfors 1968. (NEFAs publikationer 1.)
- Garnert, Jan, 1993: *Anden i lampan. Etnologiska perspektiv på ljus och mörker*. Stockholm.
- Grubb, Christopher L., 1665: *Penu Proverbiale, Deth är: Ett ymnigt förrådh aff allehanda Gambla och Nyia Swenska Ordseeder och Lährespråk [...]*. Linköping.
- Grundtvig, Svend, 1878: *Danske folkeæventyr. Ny samling*. Kjøbenhavn.
- Hallberg, Göran, 2003: Kampen om skånskan. I: *Språkvård. Tidskrift utgiven av Svenska språknämnden* 2003: 3, s. 22–29.
- Hansson, Åke, 2001: *Ett Österlennmål. Ordbok över dialekten i Östra Ingelstads socken, Ingelstads härad*. Lund. (Skrifter utgivna av Språk och folkminnesarkivet, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund 10.)
- Holbek, Bengt, 1987: *Interpretation of fairy Tales. Danish folklore in a European perspective*. Helsinki. (FF Communications 239.)
- Holm, Pelle, 1964: *Ordspråk och talesätt*. Stockholm.
- Holmberg, Anders & Christer Platzack, 1995: *The Role of Inflection in Scandinavian Syntax*. Oxford.
- Ingers, Ingemar, 1939: *Studier över det sydvästskånska dialektområdet*. Lund. (Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund 5.)
- Johannisson, Karin, 2015: *Den sårade divan. Om psykets estetik (och om Agnes von K, Sigrid H och Nelly S)*. Stockholm.

- Johnsson, Ulla-Grett, 1994: *Skånska berättelser och ord*. Ängelholm.
- Kallstenius, Gottfrid, 1927: *Översikt av Värmlands svenska dialekter*. Stockholm. (SvLm 21: 2.)
- 1989 [1940]: Dialektala drag i Frödings riksspråkliga diktning. I: *Diktarens mekanismer. Fem uppsatser om Fröding*. Borås. S. 115–124 [Nysvenska studier 20, s. 41–50].
- Kristoffersen, Gjert, 2016: Fra gammelnorsk til dagens norske dialekter. I: Helge Sandøy (red.), *Mønster. Norsk språkhistorie* 1. Oslo. S. 138–157.
- Lainio, Jarmo, 2013: Tvåspråkighet och språkkontakter i Sverige. I: Eva Sundgren (red.), *Sociolingvistik*. 2 uppl. Stockholm. S. 274–312.
- Levander, Lars, 1909: *Ålvdalsmålet i Dalarna. Ordböjning ock syntax*. Stockholm.
- Lundblad, Carl-Erik, 2014: *Skånska dialektord*. 2. uppl. Lund. (Skrifter utgivna av Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund 12.)
- Lyttkens, I. A. & Wulff, F. A., 1889–1891: *Svensk uttals-ordbok*. Lund.
- Lövkrona, Inger, 1999: *Annika Larsdotter, barnamörderska. Kön, makt och sexualitet i 1700-talets Sverige*. Lund.
- Massey, Doreen, 2005: *For Space*. London.
- Mattheier, Klaus J., 1997: Über Destandardisierung, Umstandardisierung und Standardisierung in den modernen europäischen Standardsprachen. I: Klaus J. Mattheier & Edgar Radtke (red.), *Standardisierung und Destandardisierung europäischer Nationalsprachen*. Frankfurt am Main. S. 1–11.
- Nikolić, Dragan, 2012: *Tre städer, två broar och ett museum. Minne, politik och världsarv i Bosnien och Hercegovina*. Lund.
- Oftedal, Magne, 1952: The origin of the Scandinavian tone distinction. I: *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 16, s. 201–225.
- Ohlmarks, Åke, 1969: *Skånsk-svensk ordlista exemplifierad med skånska alltagsfraser*. Stockholm.
- 1989: *Skånsk-svensk ordbok*. Malmö.
- 1981: *Skånsk-svenskt dialektlexikon*. Stockholm.
- Pipping, Rolf, 1954–63: *Ordspråksstudier* 2. Helsingfors. (Studier i nordisk filologi 43, 50, 52, 53.)
- Ramsten, Märta, Karin Strand & Gunnar Ternhag (red.), 2015: *Tryckta visor. Perspektiv på skillingtryck som källmaterial*. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 134.)
- Selenius, Ebba, 1972: *Västnyländsk ordaccent*. Helsingfors. (Studier i nordisk filologi 59.)
- SAOL 1889 = *Ordlista öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien*. 6. uppl. Stockholm 1889.
- Sjöstedt, Gösta, 1979–1999: *Ordbok över folkmålen i Västra Göinge härad* 1–4. Lund. (Skrifter utgivna genom Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund 1.)
- Stewarts, Kathleen, 2007: *Ordinary Affects*. Durham.
- Swenning, Julius, 1917–37: *Folkmålet i Listers här. i Blekinge. Ljudlära ock formlära*. Stockholm. (SvLm B: 36.)
- Ström, Fredrik, 1926: *Svenskarna i sina ordspråk jämte sju tusen svenska ordspråk om Gud och djävulen, mannen, kvinnan och kärleken, livet och döden, glädjen och sorgen, ämbeten och yrken etc.* Stockholm.
- Sundgren, Eva 2004: *Språklig variation och förändring. Exemplet Eskilstuna*. Lund.
- Trudgill, Peter, 1986: *Dialects in contact*. Oxford. (Language in Society 10.)
- Warmland, Knut, 2008: *Värmländsk ordbok. De värmländska dialekternas ordspråk samlad och presenterad av Knut Warmland*. Ny, bearb. och kompletterad utg. Karlstad.

Svenska landsmål och svenskt folkliv är en av Sveriges äldsta kulturtidskrifter, grundad 1878 av J. A. Lundell och numera utgiven av Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur i samarbete med Institutet för språk och folkminnen. Tidskriften, som utkommer med ett nummer årligen, publicerar forskningsartiklar, smärre bidrag, recensioner m.m. inom dialektologi, sociolingvistik och annan talspråksforskning samt folkloristik och kulturhistoria. Forskningsartiklar undergår anonymiserad kollegial granskning av minst två experter på området.

Artikelmanuskript, liksom böcker som önskas recenserade, kan fortlöpande insändas. Författarinstruktioner rekvideras från redaktionen (se adress nedan).

Svenska landsmål och svenskt folkliv
Institutet för språk och folkminnen
Vallgatan 22
411 16 Göteborg

fredrik.skott@sprakochfolkminnen.se
mathias.strandberg@sprakochfolkminnen.se

